

Den styrkede pædagogiske læreplan

Rammer og indhold

Læs mere om
det fælles pædagogiske
grundlag og de seks
læreplanstemaer

BØRNE- OG SOCIALMINISTERIET

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Rammer for den pædagogiske læreplan	6
Formålsbestemmelse for dagtilbuddene	7
Hvem skal udarbejde den pædagogiske læreplan?	9
Hvad skal indgå i den pædagogiske læreplan?	10
Den pædagogiske læreplan udgør rammen for det pædagogiske arbejde i dagtilbud	11
Indhold i den pædagogiske læreplan	12
Det fælles pædagogiske grundlag	14
Barnesyn	16
Dannelse og børneperspektiv	17
Leg	18
Læring	19
Børnefællesskaber	21
Pædagogisk læringsmiljø	22
Samarbejde med forældre om børns læring	24
Børn i udsatte positioner	26
Pædagogisk læringsmiljø med sammenhæng til børnehaveklassen	27
Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan	29
Inddragelse af lokalsamfundet	29
Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø	30
De seks læreplanstemaer	32
Indholdsbeskrivelser og pædagogiske mål	34
Alsidig personlig udvikling	36
Social udvikling	38
Kommunikation og sprog	40
Krop, sanser og bevægelse	42
Natur, udeliv og science	44
Kultur, æstetik og fællesskab	46
Lederens ansvar	48
Ansvar for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan	49
Etablering af en evalueringskultur i dagtilbuddet	50
Inddragelse af forældrebestyrelsen	52
Bilag	54
Bilag 1. Uddrag af dagtilbudsloven	54
Bilag 2. Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer	56
Bilag 3. Baggrunden for ny lovgivningsmæssig ramme for den pædagogiske læreplan i dagtilbud	58

Indledning

I Danmark går stort set alle børn i alderen 0-6 år i dagpleje, vuggestue eller børnehave hver dag. Det giver dagtilbuddene en unik rolle i forhold til at understøtte alle børns generelle trivsel og udvikling. Forskning peger derudover på, at dagtilbud af høj kvalitet har en markant positiv betydning for især børn fra hjem, hvor forældrene ikke i tilstrækkelig grad kan stimulere og støtte børnene. Gode dagtilbud bidrager derfor til, at flere børn får et liv, hvor de har mulighed for at forfølge deres mål og drømme.

Siden 2004 har alle dagtilbud i Danmark skullet arbejde med børns læring med udgangspunkt i en pædagogisk læreplan. Som en del af den pædagogiske læreplan har dagtilbud skullet opstille mål for børns læring inden for seks centralt fastsatte læreplanstemaer. Som led i at styrke kvaliteten i dagtilbud blev det som en del af dagtilbudsaftalen *Stærke dagtilbud – alle skal med i fællesskabet* fra 2017 aftalt, at der skulle udarbejdes en ny lovgivningsmæssig ramme for arbejdet med den pædagogiske læreplan i dagtilbud. De nye regler om den pædagogiske læreplan blev vedtaget i Folketinget i maj 2018.

Ændringen af dagtilbudsloven tager afsæt i det samlede forslag til en styrket pædagogisk læreplan, som en mastergruppe og seks arbejdsgrupper afleverede i slutningen af 2016. De nye regler ligger således i forlængelse af *Master for en styrket pædagogisk læreplan*.

Lovændringen omfatter mange nye elementer. Derfor følger det også af de nye regler, at arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan igangsættes ved lovens ikrafttræden den 1. juli 2018, men først skal være fuldt implementeret senest to år efter lovens ikrafttræden. Det vil sige, at kommuner og dagtilbud først er forpligtede til at have implementeret elementerne i den styrkede pædagogiske læreplan den 1. juli 2020.

Ændringerne betyder, at dagtilbud og kommuner skal arbejde med nye elementer. Nogle steder er man allerede godt i gang. Under alle omstændigheder skal der prioriteres i forhold til, hvilke nye processer der igangsættes hvornår, hvordan man vil understøtte en forandring af praksis, mv. Det er en vigtig ledelsesopgave at udvælge, oversætte og sætte en retning for arbejdet med den pædagogiske læreplan.

Hvad er nyt?

De nye regler står solidt på den danske dagtilbuds-tradition og skal derfor gerne vække genklang. Mange gør allerede meget, som er indeholdt i den styrkede pædagogiske læreplan, mens andet er nyt for nogle.

I de nye regler er følgende blandt andet centralt:

- Et fælles pædagogisk grundlag med en række centrale elementer (blandt andet leg, børnefællesskaber og et bredt læringsbegreb), som skal udgøre den forståelse og tilgang, hvorpå der skal arbejdes med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i dagtilbud.
- Arbejdet med etablering af et pædagogisk læringsmiljø hele dagen, herunder i rutinesituationer, planlagte aktiviteter og børneinitieret leg. Beskrivelser af de seks læreplanstemaer samt nye, brede pædagogiske mål

for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring for hvert tema.

- At den pædagogiske læreplan skal forholde sig til børn i udsatte positioner, forældresamarbejde om børns læring, sammenhæng til børnehaveklassen samt samarbejde med det omkringliggende samfund.
- Etablering af en evalueringskultur i dagtilbud.

Kommunalbestyrelsen skal ikke længere drøfte evalueringerne af de pædagogiske læreplaner samt tage stilling til, om evalueringerne giver anledning til yderligere handling fra kommunalbestyrelsens side. Herudover skal dagtilbuddene ikke længere lokalt fastsætte mål for børnegruppen.

Om publikationen

Denne publikation har til formål at give alle, der skal arbejde med den pædagogiske læreplan i dagtilbud, et solidt grundlag at stå på i forhold til, hvilke krav der stilles til den styrkede pædagogiske læreplan i dagtilbudsloven og den tilhørende bekendtgørelse. Publikationen henvender sig til:

- Dem, der har ansvar for eller deltager i udarbejdelsen af den lokale pædagogiske læreplan i dagplejen, den enkelte daginstitution eller enhed i en daginstitution.
- Den kommunale forvaltning, der har ansvaret for dagtilbudsområdet.
- Pædagoger, pædagogmedhjælpere, dagplejere eller pædagogiske assistenter i et dagtilbud.

Publikationen er primært en gengivelse af:

- Lovbestemmelser og lovens forarbejder, som disse er vedtaget af Folketinget. Med lovens forarbejder forstås alle de bemærkninger, som er knyttet til loven, og som uddyber begreber og beskriver, hvordan man skal forstå dagtilbudslovens bestemmelser om den pædagogiske læreplan.
- Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer.

Publikationen beskriver alene de dele af dagtilbudsloven, som relaterer sig til den pædagogiske læreplan.

Få mere inspiration

På EMU Dagtilbud vil der fra sommeren 2018 og frem kunne findes en række materialer, som kan bruges i arbejdet med at komme godt i gang med den styrkede pædagogiske læreplan. Denne publikation indgår i materialesamlingen, som også indeholder korte vidensnotater, dialogkort, en række små film, eksempler på pædagogiske forløb mv. om udvalgte elementer i læreplanen. Du kan finde en oversigt over et udvalg af de forskellige materialer på side 53.

På EMU Dagtilbud findes også et redskab til selvevaluering, som kan bruges til at se nysgerrigt og kritisk på egen pædagogisk praksis i forhold til eksempelvis det brede læringsbegreb, leg eller forældresamarbejde. Herudover kan der findes et redskab med fem tilgange til, hvordan man kan arbejde med forandring og forankring af et stærkt pædagogisk læringsmiljø.

Rammer for den pædagogiske læreplan

Formålsbestemmelse for dagtilbuddene

I dagtilbudsloven er der fastsat en formålsbestemmelse for dagtilbuddene. Den beskriver formålet, og hvad der generelt skal være kendetegnende for dagtilbuddenes arbejde.

Formålsbestemmelsen er relevant i forhold til arbejdet med den pædagogiske læreplan, da den er retningsgivende for alt arbejde, der foregår i dagtilbuddene.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv.
- Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse samt bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst.
- Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring.
- Dagtilbud skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for og oplevelse med demokrati. Dagtilbud skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund.
- Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene sikre børn en god overgang fra hjem til dagtilbud.
- Dagtilbud skal endvidere i samarbejde med forældre og skole sikre børn en god sammenhængende overgang mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole ved at udvikle og understøtte deres grundlæggende kompetencer og lysten til at lære.

Dagtilbudslovens § 7

Hvad indebærer kravet?

Pædagogisk læringsmiljø og børneperspektiv

Formålsbestemmelsen fastsætter, at dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem et trygt og pædagogisk læringsmiljø, hvor legen skal være grundlæggende, og der skal tages udgangspunkt i et børneperspektiv. Børneperspektivet er skrevet ind i formålsbestemmelsen for at tydeliggøre, at barndommen har værdi i sig selv, og at det pædagogiske læringsmiljø skal tage udgangspunkt i et børneperspektiv, uanset om der er tale om hverdagssituationer, børneinitierede aktiviteter eller voksenplanlagte forløb.

Dannelse

Det følger også af formålsbestemmelsen, at dagtilbuddene skal fremme børns dannelse, hvor begrebet dannelse refererer til en dybere form for læring, hvor barnet som aktiv deltager forankrer værdier og viden i egen personlighed som rettesnor for at orientere sig og handle i en global verden som et hensynsfuldt, kritisk, demokratisk menneske.

Dannelse refererer både til det pædagogiske formål, pædagogisk indhold og form. Dannelse, ligestilling og demokrati skal medtænkes i den daglige pædagogiske praksis, så børnene oplever at medvirke i og have indflydelse på udformning af dagligdagen og aktiviteterne uanset baggrund, køn, alder og kultur. Det dannende indhold skal være meningsfuldt, udfordre barnet og være afsæt for børnenes måder at begribe og handle på i en digitaliseret og global verden. Det pædagogiske personale i dagtilbuddet skal invitere barnet til at være aktivt deltagende, så barnet selv er med til at skabe sin læring og konkrete deltagelse i demokratiske sammenhænge, som personalet er ansvarligt for at skabe.

Forældresamarbejde om børns trivsel og læring

Formålsbestemmelsen fastsætter endvidere, at dagtilbud i samarbejde med forældrene skal give børn omsorg og understøtte det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse samt bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst. Barnets behov og udvikling er i centrum, og indsatsen skal tilrettelægges i samarbejde med forældrene.

Omsorg

Omsorgen er et nødvendigt fundament for barnets tro på sig selv og tillid til omgivelserne. Det indebærer, at barnet skal have både den nødvendige pasning, den nødvendige fysiske omsorg og den nødvendige følelsesmæssige kontakt i dagtilbuddet.

Børnemiljø

Det følger endvidere af formålsbestemmelsen for dagtilbuddene, at dagtilbuddets børnemiljø udgør et væsentligt aspekt i forhold til at sikre alle børns trivsel, sundhed, udvikling og læring. Et godt børnemiljø omhandler ikke blot den fysiske indretning af dagtilbuddet, men også de psykiske og æstetiske forhold i dagtilbuddet, hvor disse forhold tilsammen medvirker til, at børnene får de optimale betingelser for at udvikles og lære.

Demokrati og medbestemmelse

Formålsbestemmelsen fastsætter endvidere, at dagtilbuddene skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for og oplevelse med demokrati. Dagtilbuddene skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund. Det betyder, at der skal lyttes til børn, og at børn skal tages alvorligt, hvilket ligeledes understøtter FN's Konvention om Barnets Rettigheder (FN's Børnekonvention), artikel 12, der netop fremhæver, at børn har ret til at udtrykke deres synspunkter med hensyn til forhold, der vedrører dem.

Børnene skal i forlængelse af dette have mulighed for at få indflydelse på og medbestemmelse med hensyn til deres dagligdag i dagtilbuddet afhængigt af alder og modenhed. Hensigten er at medvirke til, at barnet udvikler selvstændighed, og at barnet lærer at tage medansvar og udvikler evne til at samarbejde og indgå i forpligtende fællesskaber.

Alle dagtilbud skal bygge på de demokratiske værdier, der kendetegner danske dagtilbud og medvirke til integration i det danske samfund, så børnene kan begå sig i det danske samfund. Det indebærer, at dansk er hovedsproget i alle dagtilbud, at børnene skal introduceres til danske traditioner, at børnene medinddrages, mv.

Sammenhæng

Endelig fastsætter formålsbestemmelsen, at dagtilbud i samarbejde med forældrene skal sikre børn en god overgang fra hjem til dagtilbud. Overgangen fra hjem til dagtilbud markerer et nyt kapitel for barnet, hvor barnet går fra at blive passet i familien til at begynde i et dagtilbud i nye rammer og med ikke-kendte voksne og børn, som barnet skal lære at kende. Det er derfor afgørende, at dagtilbud og forældre i samarbejde sikrer, at overgangen sker så trygt som muligt for barnet.

Herudover skal dagtilbuddene i samarbejde med forældre og skole sikre børn en god, sammenhængende overgang mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole ved at udvikle og understøtte deres grundlæggende kompetencer og lyst til at lære. Hensigten er, at skoleforløbet opleves som en naturlig forlængelse af det lærings- og udviklingsforløb, barnet er i gang med i dagtilbuddet, og at dagtilbud, forældre og skole samarbejder om at gøre overgangen så harmonisk som muligt for barnet. Ved samarbejde mellem dagtilbud og skole tænkes der ikke nødvendigvis på, at disse skal samarbejde en til en. Det kan ligeledes være et overordnet samarbejde ud fra de pædagogiske rammer, idet børn fra dagtilbud ofte skal videre til forskellige skoler.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 7)

Hvem skal udarbejde den pædagogiske læreplan?

Alle daginstitutioner og dagplejen skal udarbejde en skriftlig pædagogisk læreplan. Den pædagogiske læreplan udgør rammen for alle børns læring.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes for børnegruppen i alderen 0-2 år og fra 3 år og frem til skolestart.
- Hvis de enkelte dagtilbud har organiseret børnene i andre aldersgrupper, skal den pædagogiske læreplan udarbejdes på baggrund af denne organisering.
- I aldersintegrerede daginstitutioner kan der udarbejdes én pædagogisk læreplan under hensyn til aldersgrupper.
- I daginstitutioner med flere enheder skal den pædagogiske læreplan udarbejdes, så der tages højde for børnegruppernes sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger i de enkelte enheder.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 1

Hvad indebærer kravet?

Alle kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner, privatinstitutioner og puljeordninger skal udarbejde en pædagogisk læreplan, ligesom den kommunale dagpleje og den private dagpleje (§ 21, stk. 2 og 3) skal udarbejde en pædagogisk læreplan.

Den pædagogiske læreplan udarbejdes samlet for alle kommunale dagplejehjem i kommunen eller for distrikter tilknyttet den kommunale dagpleje.

Den private dagpleje kan vælge at følge den pædagogiske læreplan for den kommunale dagpleje, udarbejde en pædagogisk læreplan selv eller gå sammen med andre private dagplejere i kommunen og udarbejde én samlet læreplan for disse tilbud.

Hvis en daginstitution fx er målrettet 0-2-årige børn (vuggestue), indebærer kravet, at der skal udarbejdes én pædagogisk læreplan for hele børnegruppen.

Formålet med, at den pædagogiske læreplan skal udarbejdes lokalt, er, at det enkelte dagtilbud ved udarbejdelse af læreplanen kan tage højde for de lokale forhold såsom den konkrete børnegruppes sammensætning (aldre, køn, handicap, kulturelle forskelle, familiebaggrunde mv.), dagtilbuddets geografiske placering, de fysiske faciliteter mv.

Ud over kravet om, at den pædagogiske læreplan skal være skriftlig, er der ikke andre formkrav til læreplanen.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 1)

Hvad skal indgå i den pædagogiske læreplan?

Der stilles følgende krav til indholdet af dagtilbuddets pædagogiske læreplan:

- Den skal udarbejdes med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag (side 14), seks læreplanstemaer samt mål for sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns læring (side 32).
- Det skal fremgå, hvordan det enkelte dagtilbud hele dagen etablerer et pædagogisk læringsmiljø, der med leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter samt daglige rutiner giver børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes (side 14).
- Det skal fremgå, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring, herunder nysgerrighed, gåpåmod, selvværd og bevægelse, inden for og på tværs af følgende temaer (side 32):
  1. Alsidig personlig udvikling
  2. Social udvikling
  3. Kommunikation og sprog
  4. Krop, sanser og bevægelse
  5. Natur, udeliv og science
  6. Kultur, æstetik og fællesskab.
- Det skal fremgå, hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så deres trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes (side 26).
- Det skal fremgå, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring (side 24), hvordan dagtilbuddet inddrager lokalsamfundet i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn (side 29), samt hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen (side 27).
- Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal integreres i det pædagogiske arbejde med etablering af pædagogiske læringsmiljøer. Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal inddrages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed (side 30).

Det er ikke hensigten, at den pædagogiske læreplan skal være en lang rapport, som i detaljer beskriver dagtilbuddets arbejde med det pædagogiske læringsmiljø og børns læring.

Tværtimod er det intentionen, at dagtilbuddets pædagogiske læreplan med udgangspunkt i de centrale elementer fra det pædagogiske grundlag og med udgangspunkt i de pædagogiske mål og indholdsbeskrivelser for læreplanstemaerne skal fungere som et pædagogisk redskab, der via korte, relevante pædagogiske overvejelser, refleksioner og eksempler skal skabe en klar fælles retning for det pædagogiske arbejde, der foregår i dagtilbuddet, herunder sikre, at den intenderede pædagogik er til stede hele dagen og i alle aktiviteter, rutiner med børnene mv.

Læreplanen skal således indeholde nogle overordnede relevante refleksioner over og eksempler på, hvordan det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet inddrager børnenes perspektiv og børnefællesskabet og tager højde for den konkrete børnegruppes sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger og behov. Eksemplerne skal være retningsgivende for personalet i det daglige pædagogiske arbejde med børnene.

Den lokale udfoldelse

Udarbejdelsen af dagtilbuddets pædagogiske læreplan skal bygge på de udfordringer, styrker og kompetencer, dagtilbuddet har lokalt. Det er en ledelsesbeslutning, hvordan man mest hensigtsmæssigt udformer sin pædagogiske læreplan inden for de rammer, der er fastsat i loven og af kommunalbestyrelsen.

I arbejdet med den pædagogiske læreplan kan man lade sig inspirere af en række understøttende materialer. På EMU Dagtilbud vil man fra sommeren 2018 kunne finde en række materialer, som kan bruges i arbejdet med at komme godt i gang med den styrkede pædagogiske læreplan.

Den pædagogiske læreplan udgør rammen for det pædagogiske arbejde i dagtilbud

Kommunalbestyrelsen skal i relation til den pædagogiske opgave lede dagtilbuddene med udgangspunkt i den pædagogiske læreplan.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Den pædagogiske læreplan udgør rammen for det pædagogiske arbejde.
- Kommunalbestyrelsen skal sikre, at dagtilbuddene i relation til den pædagogiske opgave ledes alene med udgangspunkt i den pædagogiske læreplan og i overensstemmelse med den pædagogiske læreplans børnesyn og brede læringsforståelse.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 8

Hvad indebærer kravet?

Kommunalbestyrelsen må som udgangspunkt ikke pålægge dagtilbuddene dokumentationskrav, registreringer, koncepter, styringsmål og individuelle mål eller målinger for børn eller lignende i relation til den pædagogiske opgave, der ikke er i overensstemmelse med den pædagogiske læreplan, og som frem for alt medfører unødigt bureaukrati, som tager tid fra det pædagogiske personales arbejde med børnene. Dokumentationskrav, registreringer, koncepter, styringsmål eller lignende i relation til det pædagogiske arbejde, der rækker ud over den pædagogiske læreplan, er som udgangspunkt ikke i overensstemmelse med den pædagogiske læreplan.

Kommunalbestyrelsen kan fortsat iværksætte tiltag mv. i relation til den pædagogiske opgave, som er i tråd med den pædagogiske læreplan. Herudover kan kommunalbestyrelsen fortsat iværksætte relevante tiltag mv., som vedrører andre dele af dagtilbuddets virksomhed. Det kan fx være tiltag i relation til budget og regnskab, arbejdsmiljøregler mv.

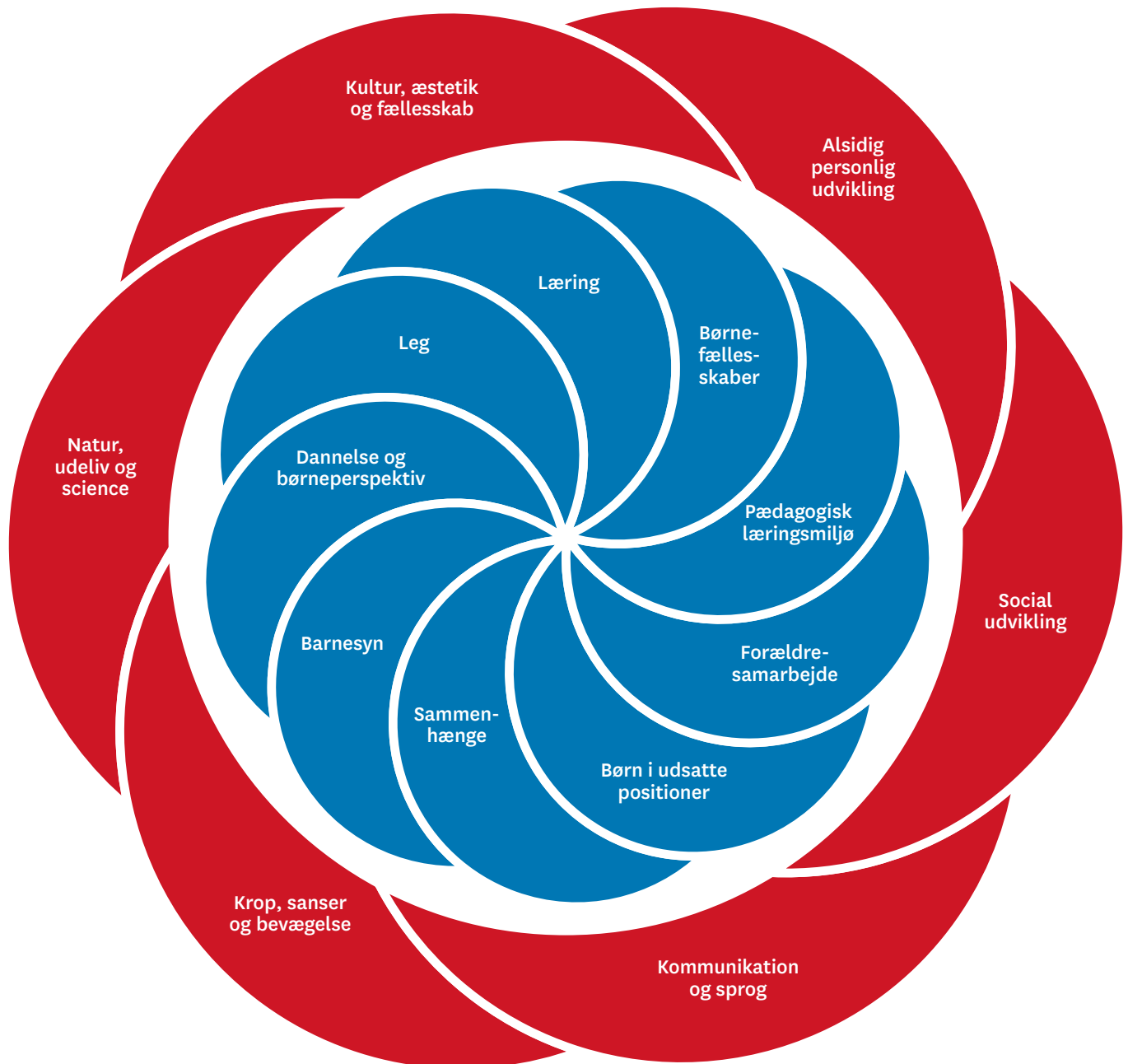
(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 8)

Indhold i den pædagogiske læreplan

Den styrkede pædagogiske læreplan

Det fælles pædagogiske grundlag
og de seks læreplanstemaer

Tre centrale dele er udgangspunktet,
når den pædagogiske læreplan skal udarbejdes

- Det fælles pædagogiske grundlag
- De seks læreplanstemaer
- Brede pædagogiske mål for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring.

Det fælles pædagogiske grundlag

Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag. Det pædagogiske grundlag består af en række fælles centrale elementer, som skal være kendetegnende for den forståelse og tilgang, hvormed der skal arbejdes med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i alle dagtilbud i Danmark.

Nogle elementer i form af eksempelvis barnesynet skal altid være til stede i det pædagogiske læringsmiljø, mens andre elementer såsom eksempelvis forældresamarbejdet og arbejdet med at skabe en god overgang til børnehaveklassen kan være mere til stede i nogle sammenhænge end i andre.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag.
Dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Elementer i det fælles pædagogiske grundlag:

- **Barnesynet.** Det at være barn har værdi i sig selv.
- **Dannelse og børneperspektiv.** Børn på fx 2 år og 4 år skal høres og tages alvorligt som led i starten på en dannelsesproces og demokratisk forståelse.
- **Legen.** Lege har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud.
- **Læring.** Læring skal forstås bredt, og læring sker fx gennem leg, relationer, planlagte aktiviteter og udforskning af naturen og ved at blive udfordret.
- **Børnefællesskaber.** Leg, dannelse og læring sker i børnefællesskaber, som det pædagogiske personale fastsætter rammerne for.
- **Pædagogisk læringsmiljø.** Et trygt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø er udgangspunkt for arbejdet med børns læring.
- **Forældresamarbejde.** Et godt forældresamarbejde har fokus på at styrke både barnets trivsel og barnets læring.
- **Børn i udsatte positioner.** Alle børn skal udfordres og opleve mestring i lege og aktiviteter.
- **Sammenhæng med børnehaveklassen.** Sammenhæng handler blandt andet om at understøtte børns sociale kompetencer, tro på egne evner, nysgerrighed mv.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Hvad indebærer kravet?

Loven fastsætter, at alle elementer i det pædagogiske grundlag skal være udgangspunktet for arbejdet med den pædagogiske læreplan og dermed det pædagogiske arbejde med børns læring i dagtilbud.

Dagtilbudsloven stiller herudover krav om, at det skal fremgå af den pædagogiske læreplan:

- Hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så deres trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes (side 26)
- Hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring (side 24).
- Hvordan dagtilbuddet inddrager lokalsamfundet i arbejdet med etablering af et pædagogisk læringsmiljø for børn (side 29).
- Hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen (side 27).

Hvad er nyt?

Det pædagogiske grundlag bygger på den danske dagtilbudstradition og afspejler derfor det pædagogiske arbejde i mange danske dagtilbud. Det betyder, at man mange steder allerede er godt i gang med mange af det pædagogiske grundlags elementer.

Det er nyt, at de enkelte elementer som leg, det brede læringsbegreb, børnesynet osv. er beskrevet så udfoldet i dagtilbudsloven. Det betyder, at man i alle danske dagtilbud skal forholde sig til, om det samlede pædagogiske grundlag er afspejlet i det pædagogiske arbejde.

Det fælles pædagogiske grundlag

Barnesyn

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det at være barn har en værdi i sig selv. Børn skal ikke alene forberedes på at blive voksne, men også støttes og værdsættes i de første år.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Inspiration til det pædagogiske arbejde med barnesynet¹

FN's Børnekonventions fokus på barnets ret til leg og medbestemmelse står centralt i danske dagtilbud. Det betyder, at dagtilbuddene er forpligtede til at give børn medbestemmelse og skabe læringsmiljøer, der tager udgangspunkt i børnenes perspektiver, og hvor den børneinitierede leg fremmes af det pædagogiske personale, som værner om børnenes initiativ, fantasi og virkelyst.

Børnesynet i danske dagtilbud tager udgangspunkt i, at det at være barn har en værdi i sig selv. Derfor værner danske dagtilbud om børns ret til at være børn, til at være forskellige og til at udvikle sig i forskelligt tempo. I danske dagtilbud er der fokus på at drage omsorg for børnene og samtidig stimulere og udfordre børnene for at understøtte deres trivsel, læring, udvikling og dannelse.

De danske dagtilbud skal være med til at understøtte det gode børneliv, forstået som et liv, hvor der er plads, tid og ro til at være barn, og hvor et nært og tillidsskabende pædagogisk personale giver barnet nærvær, omsorg og tryghed til at kunne lære og udvikle sig. Børn opfattes grundlæggende som kompetente og selvstændige, samtidig med at børn har brug for omsorg, udfordringer, positive forventninger og tillid fra det pædagogiske personale.

Det pædagogiske personale og ledelsen må skabe organisatoriske rammer og et læringsmiljø, der muliggør, at børnene oplever nærhed, trivsel, læring, udvikling og anerkendende relationer. Børn ses som aktive medskabere af egen læring og udvikling i rammer, det pædagogiske personale er ansvarlige for. Børnenes bidrag er væsentlige og vigtige elementer i det pædagogiske arbejde – når der er tale om både planlagte aktiviteter, spontant opståede situationer, leg og rutinesituationer. Derfor er det vigtigt, at barnet føler sig set og forstået, og at barnet oplever, at det har en demokratisk stemme. Legen og legende, nysgerrige tilgange er udgangspunktet for de processer, som barnet indgår i, og som det pædagogiske personale har ansvaret for at rammesætte. Læreplanen skal understøtte, at dette fokus fastholdes i det pædagogiske arbejde.

¹ Uddrag af *Master for en styrket pædagogisk læreplan*, 2016.

HVAD SIGER LOVEN?

- Børn på fx 2 år og 4 år skal høres og tages alvorligt som led i starten på en dannelsesproces og demokratisk forståelse. Dannelse, ligestilling og demokrati skal medtænkes i det daglige pædagogiske arbejde, så børnene oplever at have indflydelse på udformning af dagligdagen og aktiviteterne uanset baggrund, køn, alder og kultur. Det pædagogiske personale i dagtilbuddet skal invitere barnet til at være aktivt deltagende, så barnet selv er med til at skabe sin læring og konkrete deltagelse i demokratiske sammenhænge, som personalet er ansvarligt for at skabe.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Hvad indebærer kravet?

Dagtilbuddene skal fremme børns dannelse, hvor begrebet dannelse refererer til en dybere form for læring, hvor barnet som aktiv deltager forankrer værdier og viden i egen personlighed som rettesnor for at orientere sig og handle i en global verden som et hensynsfuldt, kritisk, demokratisk menneske.

Dannelse refererer både til det pædagogiske formål, til pædagogisk indhold og form. Dannelse, ligestilling og demokrati skal medtænkes i den daglige pædagogiske praksis, så børnene oplever at medvirke i og have indflydelse på udformning af dagligdagen og aktiviteterne uanset baggrund, køn, alder og kultur. Det dannende indhold skal være meningsfuldt, udfordre barnet og være afsæt for børnenes måder at begribe og handle på i en

digitaliseret og global verden. Det pædagogiske personale i dagtilbuddet skal invitere barnet til at være aktivt deltagende, så barnet selv er med til at skabe sin læring og konkrete deltagelse i demokratiske sammenhænge, som personalet er ansvarligt for at skabe.

Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen skal være grundlæggende, og der skal tages udgangspunkt i et børneperspektiv. Barndommen har værdi i sig selv, og det pædagogiske læringsmiljø skal tage udgangspunkt i et børneperspektiv, uanset om der er tale om hverdagssituationer, børneinitierede aktiviteter eller voksenplanlagte forløb.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 7, stk. 1)

HVAD SIGER LOVEN?

- Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud. Legen er også grundlæggende for børns sociale og personlige læring og udvikling, og legen fremmer blandt andet fantasi, virkelyst, sprog, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet. Nogle gange skal legen støttes, guides og rammesættes, for at alle børn kan være med, og for at legen udvikler sig positivt for alle børn.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Inspiration til at understøtte legen²

Børns spontane og selvorganiserede leg skal både anerkendes og respekteres og gives betydelig plads i hverdagen i dagtilbuddene. Det pædagogiske personale har samtidig et ansvar for at have en opmærksomhed på, hvordan legefællesskaberne blandt børnene udvikler sig. Det pædagogiske personale kan fx løbende vurdere, om det er nødvendigt at rammesætte legen, så alle børnene trives i legen, prøver nye roller og sociale kombinationer og har en (positiv) oplevelse af at være med.

Rammesatte legeaktiviteter kan fx tage udgangspunkt i, at børn og voksne sammen reflekterer over, hvordan legen kan udformes og udvikles. Pædagogiske legeaktiviteter åbner også mulighed for at inddrage de børn, der eventuelt står uden for legen.

² Uddrag af *Master for en styrket pædagogisk læreplan*, 2016.

Det fælles pædagogiske grundlag

Læring

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Læring skal forstås bredt, og læring sker fx gennem leg, relationer, planlagte aktiviteter og udforskning af naturen og ved at blive udfordret. Det pædagogiske læringsmiljø handler om at fremme børns kropslige, følelsesmæssige, sociale og kognitive udvikling og forståelse.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Inspiration til det pædagogiske arbejde med børns læring³

Børn lærer ved at udforske med krop og sanser, ved at undre sig og stille spørgsmål, ved at blive mødt af spørgsmål og udfordringer samt ved at eksperimentere med fx materialer og gøre opdagelser. Børn lærer gennem kommunikation, udveksling og sociale interaktioner. De lærer ved at opleve nyt og ved at opleve, at de fx kan bidrage til at ændre på regler og finde innovative og kreative løsninger på udfordringer i sammenhænge, de indgår i i fællesskab med andre børn og voksne. Børns læring fremmes af at turde begå fejl, famle og slippe fantasien løs. Det betyder, at det pædagogiske personale skal skabe et alsidigt, inddragende og trygt læringsmiljø, der fremmer sådanne eksperimenterende kompetencer samt lyst til at lære og opleve mere – også efter dagtilbudstiden.

Læring i dagtilbud er meget mere end fx tilegnelse af kulturelle værdier, kundskaber, færdigheder og handlemønstre. Læring i dagtilbud sker i en vekslen mellem blandt andet børneinitierede lege, voksenplanlagte aktiviteter og rutinesituationer som fx frokosten. Det pædagogiske personale skaber et læringsmiljø, der fører børnene videre i deres sociale, emotionelle og kognitive udvikling.

Dagtilbuddene er kun én blandt flere arenaer for børns læring og udvikling, hvor hjemmet er den mest centrale og har størst indflydelse på børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Børnene skal derfor have mulighed for i dagtilbuddet at behandle og eksperimentere med deres erfaringer fra hjemmet og andre arenaer. Derudover er det vigtigt, at børn får mulighed for at få alsidige oplevelser og erfaringer fra natur, nærmiljø, kultur og samfund, ligesom der skal være fokus på at fremme både nonkognitive og kognitive kompetencer.

Det pædagogiske personale skal bruge børnenes legeindhold som pejlemærker for, hvad der optager dem, hvad der kan være en udfordring for deres læring og udvikling, og hvad der derfor er oplagt at arbejde videre med i planlagte læringsaktiviteter sammen. Det kan fx ske, at børn savner fælles erfaringsgrundlag at lege ud fra. Eller at børnene fx leger de samme lege hele tiden, uden at der sker en udvikling, eller at de ikke lykkes med at skabe fordybende fantasilege, men kun gør ansatser til fælles leg. Eller at et barns manglende verbale sprog er en barriere for at udtrykke følelser eller behov. I forhold til at understøtte et fælles erfaringsgrundlag kan det pædagogiske personale

³ Uddrag af *Master for en styrket pædagogisk læreplan*, 2016.

støtte børnene i deres adgang til en stadig større erfaringsverden og mere direkte, ved at det pædagogiske personale indimellem deltager i børnenes lege. Dermed inspirerer det pædagogiske personale børnene til at tage legen andre steder hen. Samtidig må det pædagogiske personale systematisk have fokus på de børn, der ikke af sig selv indgår i legene og aktiviteterne eller altid har den samme rolle i lege og aktiviteter. Det pædagogiske personale har ansvaret for, at børnene får mangfoldige og rige erfaringer med lege og andre aktiviteter.

Når det pædagogiske personale i dagtilbud målrettet arbejder med børnenes læring inden for fx bæredygtighed, digitalisering, naturfænomener, kultur eller lignende, skal den pædagogiske tilgang være baseret på en legende og eksperimenterende tilgang, for at læringens indhold og form giver mening for børnene.

Det fælles pædagogiske grundlag

Børnefællesskaber

HVAD SIGER LOVEN?

- Al leg, dannelse og læring sker i børnefællesskaber, som det pædagogiske personale fastsætter rammerne for. Relationer og venskaber er afgørende, hvor alle børn skal opleve at være en del af fællesskabet og blive respekteret og lyttet til. I dagtilbuddenes hverdag skal der være plads til, at det enkelte barn både kan vise initiativ og kan være aktivt deltagende, samtidig med at fællesskabet skaber rum til alle, nye relationer og mulighed for at prøve forskellige positioner mv. Det er det pædagogiske personales og ledelsens opgave at skabe en balance mellem individ og fællesskab i dagtilbuddet.

Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2

Inspiration til det pædagogiske arbejde med børnefællesskaber⁴

I dagtilbud indgår børn i et socialt fællesskab sammen med andre børn og voksne. De konkrete børn og det pædagogiske personale, der er til stede i dagtilbuddet, er fælles om at skabe det sociale rum, hvorigennem de enkelte børn lærer og udvikler sig. Sammen med det pædagogiske personale har de andre børn betydning for, hvilke erfaringer det enkelte barn gør sig, når det er i dagtilbuddet.

Al leg, dannelse og læring sker i et socialt samspil med de øvrige børn og det pædagogiske personale i dagtilbuddet. I dagtilbuddenes hverdag skal der være plads til, at det enkelte barn både kan vise initiativ og kan være aktivt deltagende, samtidig med at fællesskabet skaber rum til alle, nye relationer og mulighed for at prøve forskellige positioner mv. Det er det pædagogiske personales og ledelsens opgave at skabe en balance mellem individ og fællesskab i dagtilbuddet.

Forældrene har et medansvar, som betyder, at forældrene indgår i at skabe et velfungerende børnefællesskab præget af anerkendelse af alle familier uanset disses forudsætninger. I det pædagogiske arbejde med den pædagogiske læreplan arbejdes der med sammenhænge mellem børnenes perspektiver, mulighederne og begrænsningerne i det sociale rum og de pædagogiske målsætninger. Dagtilbuddets børnefællesskaber skal også skabe rum for, at børn kan etablere venskaber på tværs af alder, køn og kultur, og at mobning forebygges.

⁴ Uddrag af *Master for en styrket pædagogisk læreplan*, 2016.

Det fælles pædagogiske grundlag

Pædagogisk læringsmiljø

Det pædagogiske læringsmiljø er rammen for børns trivsel og læring og helt centralt i arbejdet med den pædagogiske læreplan.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det enkelte dagtilbud hele dagen etablerer et pædagogisk læringsmiljø, der med leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter samt daglige rutiner giver børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes.
- Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børnegruppens sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 3

Hvad indebærer kravet?

Med pædagogisk læringsmiljø forstås et miljø, hvor der med afsæt i de centrale elementer i det pædagogiske grundlag arbejdes bevidst og målrettet med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal være baseret på et samspil mellem strukturelle parametre som personalets uddannelse og kompetencer, børnegruppernes størrelse, fysiske rammer, normering, digitale redskaber, den æstetiske udformning mv. og en række proceselementer som det empatiske samspil med de andre børn og det pædagogiske personale, udfordrende dialoger og situationer, forældresamarbejdet og hverdagens rytme mv. Den pædagogiske læreplan skal understøtte og tydeliggøre samspillet mellem disse forhold.

Ved etablering af et pædagogisk læringsmiljø i dagtilbud vil det være en forudsætning, at det pædagogiske personale og ledelsen løbende har blik for, hvordan praksis kan rammesættes, organiseres og tilrettelægges, så børnene får de bedste betingelser for at lære og udvikle sig.

Det vil fx have stor betydning for børnenes sociale udvikling, at der er et miljø, hvor barnet støttes i at sige fra og til og indgå i både kendte og nye sammenhænge med andre

børn, ligesom det har stor betydning for barnets kommunikative og sproglige udvikling, at der er et rigt sprogligt miljø i dagtilbuddet, hvor personalet er bevidst om at indgå i længere dialoger med børnene, stille åbne spørgsmål og kontinuerligt sætte ord på alt det, der sker i hverdagen i forbindelse med såvel pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, spontane aktiviteter og daglige rutiner med børnene som frokost, oprydning mv.

Når det pædagogiske personale skal etablere pædagogiske læringsmiljøer, indebærer dette også, at personalet skal gøre sig pædagogisk-didaktiske overvejelser om et pædagogisk læringsmiljø, der understøtter børnegruppens kropslige, sociale, emotionelle og kognitive læring og udvikling.

Det pædagogiske læringsmiljø er til stede hele dagen

Det er et krav, at det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal være til stede hele dagen.

Det betyder, at det pædagogiske læringsmiljø i forbindelse med både børnenes leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter og daglige rutiner som fx bleskift, frokost, oprydning, når børnene tager tøjet på og af i garde-

roben mv., skal give børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes. Det indebærer, at børnenes læring ikke er afgrænset til halvanden times pædagogiske aktiviteter om formiddagen, men finder sted gennem hele dagen.

At etablere et pædagogisk læringsmiljø i de daglige rutiner i dagtilbuddet vil fx handle om at tale med barnet, mens det får skiftet ble, så barnet får stimuleret sin følelsesmæssige tilknytning og sproglige udvikling, at barnet støttes i selvhjulpenhed ved at tage flyverdragt på i garderoben, at

barnet lærer at tage hensyn til andre ved frokosten som en del af arbejdet med barnets alsidige personlige udvikling og sociale udvikling mv.

Det pædagogiske læringsmiljø skal altid tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børnegruppens sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 3)

Det fælles pædagogiske grundlag

Samarbejde med forældre om børns læring

Som en del af arbejdet med den pædagogiske læreplan skal det fremgå, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældre om børns læring.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 6

Hvad indebærer kravet?

Som en del af arbejdet med den pædagogiske læreplan skal dagtilbuddet have fokus på, hvordan dagtilbud og forældre kan samarbejde om barnets og børnegruppens trivsel og læring på tværs af dagtilbud og hjem.

Dagtilbuddets samarbejde med forældrene om børns læring skal ske via det forældresamarbejde, som allerede finder sted i dagtilbuddet i form af fx forældremøder, dagtilbud-hjem-samtaler, hente-/bringe-situationer, sommerfester, julearrangementer, fællesspisning mv. Det enkelte dagtilbud skal derfor anvende nogle af de forskellige fora, hvor forældrene kommer i dagtilbuddet, til at sætte børns læring på dagsordenen.

Dette kan fx ske, ved at der på forældremøder er et punkt, som handler om, hvad der arbejdes med i dagtilbuddet, og hvordan forældrene kan understøtte barnets læring i hjemmet. Personalet vil i det daglige forældresamarbejde, hvor forældre afleverer og henter deres barn, også lejlighedsvist kunne fortælle forældrene om barnets sociale hverdagsliv

og læring i dagtilbuddet og være i dialog med forældrene om, hvordan man i fællesskab kan fremme barnets trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Dagtilbuddet skal fortsat være ramme om arrangementer, hvor formålet er at styrke det sociale sammenhold og relationerne blandt børn og forældre, men dagtilbuddets samarbejde med forældrene skal også have fokus på børns læring.

Alle forældre er forskellige, og det vil være det enkelte dagtilbuds ansvar at facilitere og rammesætte forældresamarbejdet, så forældresamarbejdet bliver differentieret og baseret på lokale traditioner, ønsker og den enkelte families behov. Dagtilbuddet skal sammen med forældrene afstemme gensidige forventninger til hinanden i forhold til både det individuelle forældresamarbejde og det mere generelle forældresamarbejde i dagtilbuddet. Det daglige forældresamarbejde i dagtilbud vil skulle bygge på et tilidsfuldt og konstruktivt samarbejde om børnenes trivsel og læring.

Dagtilbuddets samarbejde med forældre i forhold til at understøtte barnets læring i familien kan fx bestå i, at dagtilbuddet vejleder forældre om, hvordan de kan bidrage positivt til barnets læring og udvikling. Forældrene kan fx læse højt for barnet, synge med barnet og i øvrigt inddrage barnet i og tale med barnet om alle de ting, som forældre og barn foretager sig i og uden for familien, så barnet herigennem får udviklet sit sprog og får udvidet sin erfaringsverden ved at stille spørgsmål, undre sig og gøre sig erfaringer.

Med forældresamarbejde om børns læring forstås netop et samarbejde, hvor såvel dagtilbuddet som forældrene har et ansvar. Forældrene har således også et ansvar for at samarbejde med dagtilbuddet og i øvrigt holde sig orienteret og bakke op om det arbejde, der foregår i dagtilbuddet i forhold til barnets og børnegruppens trivsel og læring.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 6)

Det fælles pædagogiske grundlag

Børn i udsatte positioner

Som en del af arbejdet med den pædagogiske læreplan er det et krav, at dagtilbuddet reflekterer over, hvordan det pædagogiske læringsmiljø organiseres og tilrettelægges, så det også tilgodeser og understøtter børn i udsatte positioners læring.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 5

Hvad indebærer kravet?

Med børn i udsatte positioner forstås en sammensat gruppe af børn, der fx kan være børn med en svag socio-økonomisk baggrund, børn med en fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse, børn i risiko for at stå uden for fællesskabet mv. I lighed med andre børn lærer og udvikler børn i udsatte positioner sig i et fagligt kompetent pædagogisk læringsmiljø og i mødet med en velfunderet pædagogisk faglighed.

Kvaliteten i interaktionen mellem barn og voksen er særligt betydningsfuld for børn i udsatte positioner. Det pædagogiske personale i dagtilbud har, sammen med andre relevante fagprofessionelle, et ansvar for at støtte børn med forskellige udfordringer og sikre, at alle børn deltager i fællesskabet. Den pædagogiske læreplan – herunder de seks læreplanstemaer og de pædagogiske mål – skal være relevante for alle børn uanset baggrund, sprog, kultur og traditioner. At etablere et pædagogisk læringsmiljø for børn i udsatte positioner handler ikke om at trække et enkelt barn ud af det almene børnefællesskab for at lave en særligt tilrettelagt aktivitet med barnet. Det handler som udgangspunkt om, at børn i udsatte positioner skal udfordres og opleve mestring i forbindelse med blandt andet børne- og vokseninitierede lege og aktiviteter.

Alle børn i dagtilbud har krav på at blive stimuleret og blive mødt med positive forventninger. Det er afgørende, at det pædagogiske personale, på linje med forventningerne til de øvrige børn i dagtilbuddet, har positive forventninger til et barn i en udsat position. Børn i udsatte positioner skal være en betydningsfuld del af børnefællesskabet, ligesom deres forældre er tilsvarende betydningsfulde i forældre-fællesskabet.

Nogle gange kan det være en fordel at give et udsat barn plads og rum til at være i en mindre gruppesammenhæng, hvor den voksne i højere grad har mulighed for at arbejde målrettet med barnets specifikke udfordringer, det være sig sociale, motoriske, sproglige udfordringer eller andet. Det kræver en skarp opmærksomhed hos det pædagogiske personale og ledelsen på alle børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem tilrettelæggelse af trygge pædagogiske læringsmiljøer.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 5)

Det fælles pædagogiske grundlag

Pædagogisk læringsmiljø med sammenhæng til børnehaveklassen

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 6

Hvad indebærer kravet?

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen, og som dermed understøtter, at de kommende skolebørn er bedst muligt forberedt på at begynde i skole.

Arbejdet med at tilrettelægge et pædagogisk læringsmiljø for de ældste børn i børnehaven, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen, skal tage udgangspunkt i den styrkede pædagogiske læreplan.

Hvis en kommune fx har fastsat skolestart til 1. maj, og børnene fra det tidspunkt begynder i skolefritidsordning (SFO) eller fritidshjem, indebærer kravet, at dagtilbuddet et år før den dato er forpligtet til at etablere et skoleunderstøttende pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen.

De seks læreplanstemaer har tæt sammenhæng med de indholdselementer, der arbejdes med i børnehaveklassen. Temaerne i den pædagogiske læreplan er derfor et element i dagtilbuddenes arbejde med at skabe sammenhæng mellem indholdet i dagtilbuddet og børnehaveklassen.

Sammenhæng er ikke lig med, at indholdet i dagtilbud og skole skal være det samme. At skabe sammenhæng til børnehaveklassen kan fx handle om børnenes trivsel, arbejdet med børnefællesskaber og at understøtte børns lyst til at lære og deres mod på nye oplevelser, fordi det er elementer, der er centrale på tværs af dagtilbud og skole.

Etablering af et pædagogisk læringsmiljø med sammenhæng til børnehaveklassen handler blandt andet om, at børn i dagtilbud får positive erfaringer med at deltage i dagtilbuddets fællesskaber, så barnet derigennem får positive forventninger til de sociale fællesskaber i skolen. Det indebærer, at det pædagogiske læringsmiljø for de ældste børn skal have fokus på at understøtte, at børnene tør møde nye udfordringer, fordybe sig, være vedholdende, kunne indgå i et børnefællesskab og tage initiativ til at indgå i relationer.

Det indebærer videre, at det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet for de ældste børn også skal introducere til og give børnene mulighed for at udvikle nysgerrighed over for bogstaver, tal, mønstre, former mv.

Arbejdet med at tilrettelægge et pædagogisk læringsmiljø for de ældste børn i børnehaven, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen, skal tage udgangspunkt i den pædagogiske læreplan.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 6)

Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan

Inddragelse af lokalsamfundet

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet inddrager lokalsamfundet i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 6

Hvad indebærer kravet?

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet inddrager lokalmiljøet i arbejdet med etablering af det pædagogiske læringsmiljø for børn.

Som led i arbejdet med den pædagogiske læreplan skal dagtilbuddet overveje, hvordan lokalsamfundet i form af fx biblioteker, museer, idrætstilbud og -faciliteter, plejehjem, erhvervsliv mv. kan inddrages med henblik på at styrke dagtilbuddets pædagogiske læringsmiljø.

Dagtilbuddet skal endvidere overveje, om et samarbejde med fx ældre medborgere, skolebørn fra mellemtrinnet og udskolingen eller andre frivillige i lokalsamfundet, der ønsker at bidrage med en særlig viden eller interesse inden for eksempelvis natur, sport, musik, sundhed eller håndværk, kan bidrage til at styrke arbejdet med pædagogiske læringsmiljøer.

Det er lederen og det pædagogiske personale, der inden for lovens og kommunalbestyrelsens rammer og retningslinjer fastsætter den pædagogiske ramme for forløbene, hvor et samarbejde med eventuelle frivillige altid skal have børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse for øje.

Frivillige, der har deres gang i dagtilbuddet, skal ikke indgå som en del af personalenormeringen, ligesom eventuelle frivillige ikke kan pålægges ansvar for den pædagogiske kerneopgave.

Hvis dagtilbuddet beslutter at indgå aftale med en eller flere frivillige personer, skal dagtilbuddet være opmærksomt på de regler, der gælder for indhentelse af børneattest.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 6)

Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal indtænkes i arbejdet med den pædagogiske læreplan.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal integreres i det pædagogiske arbejde med etablering af pædagogiske læringsmiljøer.
- Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal inddrages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 7

Hvad indebærer kravet?

Begrebet børnemiljø er et samlende begreb for det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet, hvor det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø skal forstås bredt.

Det fysiske børnemiljø kan eksempelvis omhandle støjniveau, indeklima, plads til fysisk udfoldelse og stille aktiviteter, hygiejneforhold, lysforhold, garderobe, legeplads og udearealer, stuenes indretning og størrelse mv.

Det psykiske børnemiljø kan fx omhandle samspillet mellem børn og voksne, herunder om samspillet er kendetegnet ved gensidig respekt og tolerance, børnenes indbyrdes samspil, herunder om børnene i deres sprog og handlinger indbyrdes respekterer hinanden, om der blandt børn og personale er plads til og accept af menneskers forskellighed, om der finder mobning sted blandt børnene, mv.

Det æstetiske børnemiljø kan fx omhandle, hvorvidt stuenes indretning og udsmykning virker stimulerende og inspirerende på børnene, samt hvorvidt omgivelserne indenfor og udenfor er udformet på en måde, som fremmer børnenes lyst til at bevæge og udfolde sig, fordybe sig, have stille lege mv.

De nævnte eksempler er ikke udtømmende eller en opstilling af forhold, dagtilbuddet skal forholde sig til. Det er det enkelte dagtilbud, der beslutter, hvilke forhold det finder relevante at medtage i den pædagogiske læreplan i forhold til det pædagogiske arbejde med børns læring.

Dagtilbuddet kan i den pædagogiske læreplan fx anføre, hvordan det pædagogiske læringsmiljø kan fremme et bedre børnemiljø, fx ved at opdele børnegruppen i mindre grupper eller aktivt anvende legeplads, gangarealer eller lignende i hverdagen med henblik på at skabe et bedre børnemiljø i form af et reduceret støjniveau i dagtilbuddet – og dermed styrke trivsel og læring hos børnene. Dagtilbuddene kan også have en bevidst pædagogisk tilgang til fx håndvask eller brugen af hjemmesko med henblik på at hæve hygiejneniveauet, reducere sygdom og dermed skabe bedre rammer for trivsel og læring hos børnene.

Børnemiljøet i dagtilbuddet skal vurderes i et børneperspektiv. Det indebærer, at børnemiljøet skal vurderes med børnenes øjne, ligesom børnenes oplevelser af børnemiljøet skal inddrages i vurderingen af børnemiljøet afhængigt af børnenes alder og modenhed. Der lægges vægt på, at børnene inddrages i forbindelse med forhold, der vedrører dem selv, jf. FN's Børnekonventions artikel 12 om barnets ret til at give udtryk for sin mening og krav på, at denne mening respekteres.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 7)

De seks læreplanstemaer

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring inden for og på tværs af seks læreplanstemaer. De seks læreplanstemaer fremgår af boksen nedenfor.

HVAD SIGER LOVEN?

- Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i seks læreplanstemaer samt mål for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring.
- Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring, herunder nysgerrighed, gåpåmod, selvværd og bevægelse, inden for og på tværs af følgende seks læreplanstemaer:
  1. Alsidig personlig udvikling
  2. Social udvikling
  3. Kommunikation og sprog
  4. Krop, sanser og bevægelse
  5. Natur, udeliv og science
  6. Kultur, æstetik og fællesskab.

Dagtilbudslovens § 8, stk. 2 og 4

Hvad indebærer kravet?

De seks læreplanstemaer skal ses i sammenhæng og samspil med hinanden for at sikre, at den pædagogiske praksis, set fra et børneperspektiv, ikke forekommer opsplittet i seks adskilte temaer.

De seks læreplanstemaer har til hensigt at sikre en bred læringsforståelse og fokus på forskellige centrale elementer i børns læring og udvikling.

Der er fastsat en indholdsbeskrivelse for hvert læreplanstema, som beskriver de overordnede elementer, som ligger i det enkelte læreplanstema. Herudover er der fastsat to pædagogiske mål for hvert læreplanstema. Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes inden for rammerne af indholdsbeskrivelserne og de pædagogiske mål.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2 og 4)

Hvad er nyt?

De seks læreplanstemaer

Der er fortsat seks læreplanstemaer, som omhandler børnenes kropslige, følelsesmæssige, sociale og kognitive læring. Det afspejler den brede læringsforståelse.

Indholdsbeskrivelser af de seks læreplanstemaer

Indholdet i de seks læreplanstemaer er blevet foldet ud i seks indholdsbeskrivelser, så der nu for første gang er en fælles forståelse af, hvad der ligger i de enkelte temaer.

Herudover er titlerne på fem af de seks læreplanstemaer blevet revideret, så de i højere grad afspejler indholdsbeskrivelserne. Titlen på læreplanstema nr. 1, Alsidig personlig udvikling, er fastholdt, mens de resterende fem titler er blevet revideret.

Endvidere er det understreget, at det pædagogiske arbejde med det pædagogiske læringsmiljø og børns læring skal ske inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, idet det er afgørende, at de enkelte læreplanstemaer ikke ses og forstås isoleret, men ses i sammenhæng med de øvrige læreplanstemaer.

Pædagogiske mål for de seks læreplanstemaer

Som noget nyt er der fastsat to pædagogiske mål for hvert læreplanstema.

De pædagogiske mål udtrykker sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø på den ene side og børns læring på den anden side samt sætter en retning for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene, hvor de pædagogiske mål også skal give plads til og understøtte lokal faglig refleksion.

Som følge heraf skal det enkelte dagtilbud ikke længere lokalt opstille mål for børns læring for hvert af de seks læreplanstemaer, ligesom dagtilbuddet ikke længere skal beskrive de relevante pædagogiske metoder og aktiviteter, der iværksættes for at nå målene.

Dagtilbuddene skal i stedet etablere et pædagogisk læringsmiljø for børn gennem hele dagen, og det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges inden for rammerne af de seks indholdsbeskrivelser og de pædagogiske mål.

Det enkelte dagtilbud skal etablere et pædagogisk læringsmiljø, der afspejler og tager højde for, at henholdsvis 0-2-årige børns og 3-5-årige børns behov og forudsætninger er væsensforskellige, og at det pædagogiske læringsmiljø derfor skal tilpasses og afspejle dette. Det indebærer fx, at dagplejen og vuggestuerne, som typisk er tilbud målrettet 0-2-årige børn, skal operationalisere de fastsatte pædagogiske mål for aldersgruppen 0-5 år, så det pædagogiske læringsmiljø afspejler de mindste børns behov og forudsætninger.

De seks læreplanstemaer

Indholdsbeskrivelser og pædagogiske mål

Hvert læreplanstema er beskrevet i en indholdsbeskrivelse.

De seks indholdsbeskrivelser beskriver de forskellige elementer, der ligger i hvert læreplanstema, og som børn skal møde i det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet.

Det pædagogiske arbejde med de enkelte læreplanstemaer skal tage udgangspunkt i de elementer, som fremgår af indholdsbeskrivelserne. Det besluttet lokalt, hvordan de overordnede elementer konkret omsættes organisatorisk og pædagogisk i det pædagogiske læringsmiljø i hverdagen.

Herudover er der fastsat to pædagogiske mål for hvert læreplanstema. De to pædagogiske mål udtrykker sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. De pædagogiske mål fremgår nedenfor.

Indholdsbeskrivelser og pædagogiske mål er fastsat i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer.

§

HVAD SIGER BEKENDTGØRELSEN?

- Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges inden for og på tværs af seks pædagogiske læreplanstemaer, hvor hvert tema er nærmere beskrevet i et bilag.
- De seks læreplanstemaer indeholder en række overordnede elementer, jf. bilagene, som børn i dagtilbud skal møde i det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet. Det besluttet lokalt, hvordan de overordnede elementer konkret omsættes organisatorisk og pædagogisk i det pædagogiske læringsmiljø i hverdagen.
- Det pædagogiske læringsmiljø skal ligeledes tilrettelægges inden for to pædagogiske mål for hvert læreplanstema, hvor de pædagogiske mål beskriver sammenhængen mellem læringsmiljøet og børnenes læring.
- Det pædagogiske læringsmiljø skal inddrage hensynet til børnenes alder, forskellige forudsætninger og børnegruppens sammensætning.

§ 1 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Indholdsbeskrivelserne af de seks læreplanstemaer og de to pædagogiske mål for hvert læreplanstema fremgår på de følgende sider.

Alsidig personlig udvikling

Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse.

Engagement

Læringsmiljøet skal støtte børns engagement gennem bl.a. at fremme intensitet i måden, børn deltager i samspil og aktiviteter på. Læringsmiljøet skal fremme børns engagement og deltagelse, så børnene derigennem oplever fordybelse, selvrespekt, selvtillid og selvværd. Børn udvikler engagement, når de indgår i relationer med betydningsfulde andre, hvor de oplever sig respekteret, passet på og værdsat af nære, tillidsgivende voksne.

Livsduelighed

Læringsmiljøet skal gennem leg og andre meningsfulde aktiviteter bidrage til, at børn gør sig væsentlige erfaringer med forskellige sociale positioner, som giver dem et grundlæggende demokratisk værdisæt, der udvikler og understøtter børnenes dannelse og livsduelighed.

Læringsmiljøet skal understøtte, at børn engagerer sig i leg og aktiviteter, der inviterer dem til at udfolde, udforske og erfare sig selv og hinanden på mange og nye måder. Børnenes selvforståelse og handlemønstre skal også udfordres i både leg og aktiviteter, hvor børnenes eller det pædagogiske personales handling eller forståelser begrænser barnets egen eller andres udvikling.

Det pædagogiske personale skal invitere børn til at udtrykke sig respektfuldt og anerkende deres perspektiver og oplevelser af hverdagen i dagtilbuddet. Herigennem får børn medbestemmelse og oplever at være betydningsfulde og at være medskabende af egne livsbetingelser. Samtidig får børnene erfaringer med vigtigheden af at være opmærksom på andres oplevelser af, perspektiver på og meninger om verden. Gennem deltagelse i fællesskaber får børnene grundlæggende erfaringer med at indgå i, høre til og navigere i disse og en forståelse af demokrati og demokratiske processer. Det er særligt vigtigt, at dagtilbuddene understøtter, at børn i udsatte positioner gør sig erfaringer med og aktivt indgår i disse gensidigt forpligtende fællesskaber.

Gåpåmod

Læringsmiljøet skal understøtte børn i at udtrykke deres følelser og håndtere konflikter hensigtsmæssigt uden at miste gåpåmodet. Evnen til at håndtere modgang og udfordringer samt at udvise vedholdenhed er central for børns mulighed for at influere på deres egen hverdag i dagtilbuddet, men er også en central kompetence, der får betydning for det senere livsforløb, i skolen som i alle andre livsarenaer.

Det pædagogiske personale skal i samarbejde med forældrene sikre, at udfordringerne ikke overstiger børnenes kompetencer eller overskrider deres grænser. Læringsmiljøet skal i forlængelse heraf introducere børn til forskellige måder at håndtere konfliktfyldte situationer og følelser på og give børnene mulighed for at eksperimentere med disse. Dette kræver mod. Det pædagogiske personale skal støtte børnene i at turde gå deres egne veje, for eksempel ved at børnene vælger aktiviteter eller relationer til og fra, når de ikke matcher deres trivsels-, lærings- og udviklingsbehov under hensyntagen til, at børnene også i høj grad bør deltage i det samlede børnefællesskab.

Deltagelseskompetence

Læringsmiljøet skal understøtte og udvide barnets erfaringsverden, så børn kan og tør deltage samt tage initiativ til at skabe de muligheder for livsudfoldelse, de ønsker sig i de fællesskaber, de indgår i. Børn øver sig i deltagelseskompetence ved at balancere mellem iagttagende og mere initiativtagende positioner i de forskellige aktiviteter og relationer, de indgår i.

Læringsmiljøet skal give børn mulighed for at forfølge, engagere og fordybe sig i det, de er optagede af, så børn også lærer at prioritere blandt mange mulige tilbud. Læringsmiljøet skal motivere børn til at undres, pirre børnenes nysgerrighed, anerkende børnene for deres fund, støtte børnene i vedholdenhed og støtte deres innovative formåen. Fordybelse understøtter også børnenes koncentrations- og abstraktionsevne, hvilket er afgørende for deres udvikling og læring både i hjemmet, i dagtilbud, i skolen og videre i livet.

(Bilag 1 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Alsidig personlig udvikling

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn samt social og kulturel baggrund.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

§ 3 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

De seks læreplanstemaer

Social udvikling

Social udvikling er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og med at værdsætte forskellighed.

Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj m.m.

Deltagelse og medindflydelse

Børn i dagtilbuddet skal deltage i sociale fællesskaber, hvor de oplever at høre til, og hvor de kan bidrage værdifuldt og relevant til fælles lege, aktiviteter og samvær. Alle børn, og særligt børn, der længerevarende befinder sig i udsatte positioner, er afhængige af, at det pædagogiske læringsmiljø opfatter forskellighed som en ressource og understøtter muligheden for deltagelse og medindflydelse til fælles glæde og engagement.

Empati

Relationer er en væsentlig del af grundlaget for, at børn lærer sig empati. Empati handler om at mærke egne følelser, at kunne sætte sig ind i andres følelser og oplevelsesverden og at kunne handle på måder, der også understøtter samspillet med andre.

Indbyrdes relationer og venskaber mellem børn har stor betydning for den sociale læring og medvirker til udvikling af sociale færdigheder, som det ofte ses i legen.

Det er væsentligt for børns udvikling af empati, at det pædagogiske personale er optaget af børneperspektiver, som børnene udtrykker både verbalt og kropsligt. Relationer mellem det pædagogiske personale og børnene, der bygger på ligeværd, forståelse og indlevelse medvirker til, at børnene udvikler selvstændighed og får medbestemmelse, men også til, at børnene får forståelse for andre og betydningen af handlen i fællesskabets og hinandens interesse.

Alle børn har brug for at blive mødt med positive forventninger, fordi det fremmer børnenes gåpåmod og positive forventninger til omverdenen. Læringsmiljøet skal både understøtte børns daglige trivsel og sociale omgang med hinanden, men også bidrage til, at børnene får erfaringer med at begå sig i verden udenfor. Det er særlig vigtigt for

sammenhængen til skolen, at børnene har gode erfaringer med at tage initiativ til at indgå i relationer og med at løse konflikter.

Samarbejdet med forældrene spiller en central rolle for barnets sociale læring og udvikling. Dialogen mellem forældrene og det pædagogiske personale kan medvirke til gensidig forståelse af barnets perspektiv og det sociale liv i dagtilbuddet med henblik på at understøtte barnets læring og børnenes indbyrdes relationer og fællesskab. Samarbejde og dialog kan også bidrage til at forebygge mobning.

Legens betydning for social læring

Børns sociale læring og udvikling fremmes bl.a. via legen.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at legen er grundlæggende, for derigennem lærer børn at forhandle, at indgå kompromisser og at løse konflikter. Et af legens kendetegn er, at den bliver til undervejs, og at børn derfor må afstemme med hinanden hele tiden.

Børns sociale læring og udvikling finder også sted, når de iagttager andre børns leg, så de fx lærer at afkode leges formelle og uformelle regler og komme med konstruktive legeudspil, der kan bringe dem ind i og fastholde legen. Børnene kan med andre ord lære forskellige sociale omgangsformer til at begå sig både i hverdagen i dagtilbuddet og generelt i livet, herunder også i skolen.

Læringsmiljøet skal understøtte børns lyst til at lege, udforske og eksperimentere.

Nogle børn kan have svært ved at få adgang til legefællesskaber, selv om de gerne vil deltage. Derfor må det pædagogiske personale løbende veksle mellem at gå foran, ved siden af og bagved børnene med henblik på at understøtte børnenes deltagelse i legefællesskaber. Børn er forskellige og har brug for forskellige udfordringer. Forskelligheden kan handle om alder, køn, kulturel og social baggrund og individuelle interesser. I tilrettelæggelsen af læringsmiljøet og rammer for legen spiller såvel det fysiske miljø, indretningen, legetøjet og atmosfæren også en vigtig rolle.

(Bilag 2 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Social udvikling

Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet Social udvikling skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år. De to pædagogiske mål er følgende:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

§ 5 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Kommunikation og sprog

Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale. Det centrale for børns sprogtiltagelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.

Interaktioner

Sprog læres som en naturlig forlængelse af den udveksling, der foregår som blikretning, pludren og gestik, og det kræver nærvær, øjenkontakt og fælles opmærksomhed. Det pædagogiske personale skal derfor være indlevende og nysgerrigt og have lyst til kommunikation og samtale med fokus på det, børnene er optagede af. Det har stor betydning for børnenes kommunikative og sproglige udvikling, hvordan det pædagogiske personale henvender sig til børnene, taler med dem, giver beskeder og sætter ord på det, der sker i forbindelse med rutiner og aktiviteter. Kvaliteten i samtaler mellem det pædagogiske personale og børnene er i det hele taget væsentlig og særlig betydningsfuld for børn i udsatte positioner.

Sproglige rollemodeller

Børns sprog udvikles i dialoger med sproglige rollemodeller ved at lytte, fortælle, stille spørgsmål til deres omgivelser og lege med sproget. Når børn eksperimenterer kommunikativt og sprogligt, opnår de erfaringer med at aflæse, genskabe og udvikle en passende kommunikation i forskellige situationer og fællesskaber. Det betyder bl.a., at det pædagogiske personale må hjælpe alle børn til at indgå i dialoger, hvor de lærer at skiftes til at være i en tale- og en lytteposition.

Fællesskaber

Kommunikation og sprog er centralt for at danne relationer, indgå i fællesskaber og vedligeholde venskaber. At lære fra andre børn på tværs af aldre er essentielt i sprogudviklingsprocessen. Legen er vigtig som en øvebane for barnets nonverbale og verbale kommunikation, ordforråd og sætninger. Det er derfor afgørende for barnets tilegnelses-

proces, at barnet understøttes i at deltage i legen, fx ved at det pædagogiske personale i nogle tilfælde deltager i og rammesætter børns leg. Det pædagogiske personale kan samtidig anvende børnenes legeindhold som pejlemærke for mulige samtaleemner, men også som pejlemærke for, hvad der kan være en udfordring for det enkelte barns sprogudvikling.

Det pædagogiske personale har ansvar for, at børn får mange og forskellige erfaringer med sprog i selvorganiseret og spontan leg og andre meningsfulde aktiviteter med hinanden. I den forbindelse er det centralt at have blik for de børn, der ikke af sig selv indgår i samtaler, lege og aktiviteter, med henblik på, at de også kommer til at indgå i fællesskaber, der understøtter deres kommunikative og sproglige udvikling.

Læringsmiljøet må tilbyde børn en bred vifte af sproglige læringsmuligheder og aktiviteter, der understøtter tilegnelsen af sprogforståelse, ordforråd, udtale og sætningdannelse i sammenhænge, der er meningsfulde for børn. Det pædagogiske personale kan fx gennem samtaler, spørgsmål, historiefortælling og leg sætte ord på børnenes forskellige oplevelser. Sproglige læringsmuligheder skal indtænkes i alle rutiner og i planlagte og spontane aktiviteter, hvor børn introduceres til nye begreber og udtryksformer såsom fx skrift-, symbol- og billedsprog.

Læringsmiljøet i dagtilbud må give børn adgang til bøger, skriveredskaber, papir og andre skriftlige produkter, så børn bliver introduceret til bøgernes univers og nysgerrige på skriftsproget, herunder får mulighed for at kigge i bøger, stille spørgsmål om bogstaver, få læst højt og snakke med det pædagogiske personale om det, bøgerne rummer.

Læringsmiljøet skal sikre, at det pædagogiske personale via refleksion over organisering og pædagogisk didaktiske overvejelser skaber samtaler af høj kvalitet i alle sammenhænge mellem det pædagogiske personale og børn og børn imellem, lige som det pædagogiske personale må samarbejde med forældre om børns sprog både i forhold til det enkelte barn og i forhold til børnefællesskabet i dagtilbuddet.

(Bilag 3 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Kommunikation og sprog

Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet Kommunikation og sprog skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år. De to pædagogiske mål er følgende:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

§ 7 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Krop, sanser og bevægelse

Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på kroppen – gennem ro og bevægelse – lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel. Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden samt følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen.

Læringsmiljøet i dagtilbuddet skal give alle børn, herunder de børn, som har begrænsede erfaringer med krop, sanser og bevægelse, mulighed for at deltage i fællesskaber, aktiviteter og leg, og det pædagogiske personale skal motivere børn til at bevæge sig ved at vise glæde ved bevægelse og kropslig udfoldelse.

Børnene skal inviteres til at få mange forskellige kropslige erfaringer i et læringsmiljø, hvor bevægelsesglæde, kreativitet og leg er nøglebegreber, og hvor det pædagogiske personale understøtter det enkelte barn og skaber fleksible, inkluderende læringsmiljøer. Det pædagogiske personale er nysgerrigt og udvælger og følger bevidst børnenes bevægelsesinitiativer, så børnene oplever selv- og medbestemmelse som en naturlig del af deres dannelsesproces.

Forældre inddrages via dialog og som samarbejdspartnere med hensyn til at give børnene gode betingelser for bevægelse, fx ved at dele pædagogiske overvejelser om værdien af risikoorienteret leg og det at udfordre og følge børnenes bevægelsesmæssige interesser.

Krop

Kroppen er grundlaget for børnenes deltagelse i samfundets forskellige fællesskaber og har både en fysisk og en eksistentiel dimension.

Den fysiske dimension omfatter forståelsen af kroppen som biologisk system med alle kroppens forskellige dele, deres funktioner, samspil og reaktioner.

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at børn har mulighed for at erfare verden med deres krop og gennem deres krop. Kroppen er sæde for bevidsthed om andet og andre og om egen krop i verden, herunder i æstetiske, sociale, følelses- og bevægelsesmæssige processer. Gennem kropslige erfaringer undersøges fx ”hvem er jeg” og ”hvad kan du – kan jeg mon også det?”, og således udvikles kropsideentiteten via kropslige erfaringer i sociale samspil.

Kroppen er sæde for såvel det psykiske helbred (fx trivsel) som det fysiske helbred (fx ernæring, hygiejne, bevægelighed).

Sanser

Sanserne er børns adgang til verden og fundamentet for at opfatte og begribe verden. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte stimulering af de tre motoriske grundsanser (den taktile sans, den vestibulære sans/labyrintsansen og muskel-led-sansen) i samarbejde med de fire øvrige sanser (lugtesansen, synssansen, smagssansen og høresansen). Det har afgørende betydning for barnets motoriske udvikling og automatisering af bevægelser (såvel grov- som finmotorik).

Den fysiske side af sansning kan ikke stå alene. Sanselige læringsmiljøer skal tilgodesee en æstetisk dimension, hvor børns legende undersøgelser og kreative eksperimenter med bevægelse er i centrum. Miljøerne skal skabe rum for børnenes erfaringer med kropslige fornemmelser og følelser, herunder rolig kontakt til kroppen, hvor det enkelte barn udvikler kendskab til og tryghed ved kroppens reaktioner og signaler og oplever en ro ved at hvile i sig selv: Der skal både være plads til børnenes kropslige ”væren” og ”gøren”.

Bevægelse

I bevægelsesfællesskaber udvikler barnet mestring af kropslige/sanselige indtryk og udtryk og styrker sin evne til at aflæse og forstå andre børns og voksnes gestik, mimik, og kropslige udtryk. Bevægelse handler om børns aktive udforskning af verden og kroppens muligheder såvel alene som sammen med andre børn og aktivt pædagogisk personale i et inkluderende børnefællesskab og i samspil med de fysiske omgivelser ude og inde.

(Bilag 4 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Krop, sanser og bevægelse

Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet Krop, sanser og bevægelse skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år. De to pædagogiske mål er følgende:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

§ 9 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

De seks læreplanstemaer

Natur, udeliv og science

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også et grundlag for at arbejde med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.

Læringsmiljøet skal tage afsæt i mulig læring og inddrage børnene som aktive medskabere af egen læring ved at stille åbne, nysgerrige spørgsmål til børnenes forståelse af sammenhænge i naturen og deres omverden.

Det pædagogiske personale skal lytte til børnenes undren og egne spørgsmål og til børnenes begyndende hypotesedannelser og kategoriseringer i forhold til naturen. Børnene opmuntres til at foretage egne undersøgelser, støttes og guides i at turde øve sig igen og igen for derved at opbygge en grundlæggende tillid til egne ideer og evner, selvom børnene møder modgang. Der skal være en særlig opmærksomhed på at sikre, at børn og familier i udsatte positioner støttes i at være i og lære om naturen.

Dagtilbuddene skal i samarbejde med forældre understøtte en grundlæggende naturvidenskabelig dannelse af børnene.

Natur

Engagement, den umiddelbare glæde, sansning og her-og-nu-perspektivet fylder i børns oplevelser og lege i naturen. At være i naturen kan også give anledning til eksistentielle oplevelser og overvejelser hos børn. Læringsmiljøet må derfor tilgodesee, at alle børn, uanset hvor de vokser op, og uanset baggrund, får mulighed for at opleve et bredt udsnit af naturen, både i byen og på landet. Børn skal opleve naturtyper som f.eks. skov, strand, moser og vandløb samt levende organismer som dyr, mikroorganismer og planter. Samtidig oplever børnene årets gang og får viden om fødekæder og forskellige fænomener som fx vejret og solsystemet. I naturen har børn mulighed for at gøre sig erfaringer med og udvikle forståelse for sammenhænge i naturen.

Naturbegreber indgår som et element i læringsmiljøet og de samtaler om oplevelser, forståelser og erfaringer med naturen, som finder sted mellem børn og pædagogisk personale. Viden om naturen omhandler også menneskets påvirkning af og samspil med naturen, fx i forbindelse med miljøspørgsmål og spørgsmål om bæredygtighed og anvendelse af naturens ressourcer.

Læringsmiljøet må derfor give børn mulighed for at overveje deres eget samspil med naturen og naturens ressourcer. Bæredygtighed handler også om at konstruere, genanvende og reparere ved hjælp af forskellige redskaber, teknikker og materialer, naturlige såvel som menneskeskabte.

Udeliv

Uderummet som læringsmiljø er karakteriseret ved direkte sanseoplevelser i et autentisk miljø og kan have forskellige kvaliteter. Der er det åbne og sociale rum som eksempelvis en græsplæne eller en eng, som kan bruges til boldspil og drageflyvning. Der er også det trygge og afgrænsede 'rum' som fx legepladsen og haven med gynger, rutsjebane og legehus samt det vilde og rummelige 'rum' som skoven, havet og stranden med plads til fordybelse og fascination. Uderummet giver plads til sansning, bevægelse, fantasi og kreativitet og er et godt underlag for kolbøtter og vilde lege og eventyrlige og farlige lege. Lege, som stimulerer børns kreativitet, fx med naturmaterialer, og som giver plads til fantasi og fortolkning, når træstammen forvandles til en motorcykel.

Udeliv handler blandt andet om at give børn legemuligheder og oplevelser i og med naturen, så de får mulighed for at lære sig selv og naturen at kende. Naturen giver et særligt rum for at styrke aktiv lytning og nysgerrighed, ligesom naturens rum kan udvide børnenes deltagelsesmuligheder i fællesskabet på tværs af alder, køn, kultur og interesser.

Science

Sciencetilgangen vægter en undersøgende tilgang, som åbner for en aktiv inddragelse af naturen og naturfænomener som lys, luft, magnetisme og vejr-fænomener. I sciencetilgangen er der fokus på børns begyndende forståelse for lovmæssigheder i naturen, børns medfødte talfornemmelse og fornemmelse for størrelser og dermed en begyndende matematisk opmærksomhed. Der tages udgangspunkt i et læringssyn, der aktivt inddrager børnenes eksisterende viden og erfaringer, undren og spørgsmål, men som samtidig forstyrrer og udfordrer børnenes aktuelle forståelse. En proces, som går fra det meget konkrete til det abstrakte – fra regnorm til luffart, hvor det pædagogiske personale skaber en mental bro mellem den konkrete læring i hverdagen og samtidig har øje for naturvidenskabens forståelser og begreber.

Herudover kan børn stifte bekendtskab med forskellige teknologiske redskaber som eksempelvis GPS, digitalvægt, webkamera mv., som giver børn mulighed for at udvikle en kreativ, produktiv og kritisk tilgang til anvendelse af teknologierne.

En sciencetilgang betyder, at læringsmiljøet giver børnene mulighed for at danne erfaringer med årsag, virkning og sammenhænge og støtter børnene i at kategorisere og

systematisere deres omverden ved hjælp af relationspar, som mange/få, stor/lille, tung/let, over/under osv. Det pædagogiske personale tilrettelægger desuden læringsmiljøet, så det giver børn mulighed for at eksperimentere med antal, rum og form som tidlige indgange til det matematiske sprog.

(Bilag 5 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Natur, udeliv og science

Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet Natur, udeliv og science skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år. De to pædagogiske mål er følgende:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

§ 11 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Kultur, æstetik og fællesskab

Kultur er en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet. Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå deres omverden.

Det pædagogiske personale skal derfor skabe et læringsmiljø, der formidler glæde ved æstetiske oplevelser og skabende praksis. Det pædagogiske personale må aktivt formidle kultur og støtte alle børn, uanset baggrund, kompetencer og forudgående erfaringer med kultur. Læringsmiljøet skal understøtte børn i at eksperimentere med, øve sig i og afprøve sig selv inden for en bred vifte af kunstarter og udtryk.

Læringsmiljøet skal sikre, at alle børn får erfaringer, der kan forankre værdier, og som kan fungere som rettesnor for at orientere sig og handle på en hensynsfuld, demokratisk og respektfuld måde. Dette understøtter forpligtende fællesskaber og sikrer sammenhæng til skole, lokalsamfund og en globaliseret verden.

Kulturelt indtryk og udtryk

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte skabende virksomhed og æstetik, der er både indtryk og udtryk. Indtryksdimensionen består af børnenes egne æstetiske oplevelser i direkte møder med forskellige kunstarter såsom scenekunst, film, maleri, musik, sang og litteratur. Æstetiske oplevelser giver børn mulighed for at dele, spejle sig i og fortolke egne og andres livserfaringer, tanker og drømme. Samtidig har oplevelserne en kropslig dimension, hvor indtryk sætter førsproglige aftryk som kropslige fornemmelser og oplevelser. Det kan fx være, at børn mærker spændingen i kroppen, når de lytter til en fængslende fortælling, eller børnene kan føle glæde eller nedtrykthed over farverne i et maleri.

Udtryksdimensionen indeholder børnenes egen skabende og eksperimenterende praksis. Den er båret af børns lyst, kreativitet, improvisation og aktive deltagelse. Nysgerrighed, sansning, leg og fantasi indgår i den æstetiske læreproces og ansporer til nye perspektiver og anskuelser, der kan forankres som ny viden og ny læring.

Derfor må det pædagogiske personale være lydhørt og understøtte børn i, at børnene selv skaber kulturelle udtryk

i et læringsmiljø, der inddrager børn i processen, værdsetter fordybelse og konstruktion samt børns egne eksperimenterende udtryk.

Læringsmiljøet er afgørende for børns kognitive, æstetiske, personlige og sociale erfaringsdannelse og omfatter derfor både dagtilbuddets rammer og lokale kulturtilbud og kunstneriske arrangementer. Det fysiske læringsmiljø i eller uden for dagtilbuddet må samtidig give mulighed for, at børn selv kan søge inspiration og oplevelser i forskellig litteratur og billedbøger, musik, fotografi mv.

Kultur og fællesskab

Børn skal have mulighed for at skabe egen mening og indhold i hverdagen. De skal opleve, at deres måder at forvalte tid og rum, leg, venskaber og konflikter på bliver mødt med nysgerrighed og respekt. Samtidigt må læringsmiljøet være et demokratisk fællesskab, der sikrer deltagelsesmuligheder for alle børn, og hvor børn oplever sig selv som en aktiv del af beslutningsprocesser ud fra erfarings-niveau og formåen. Alle børn skal have mulighed for at udfolde deres fulde potentiale uafhængigt af social baggrund, køn, alder mv.

Derfor må børn mødes med en differentieret pædagogisk indsats, så alle, også børn i udsatte positioner, har mulighed for at få erfaringer med at udfolde sig og begå sig i samfundet. Et element heri kan være, at børn får mulighed for at bruge IT i et eksperimenterende fællesskab. Børn skal understøttes i at udvikle evner, så de kan blive både skabende og producerende og navigere i samfundet på etisk forsvarlige måder i forhold til sig selv og andre.

Deltagelse i fællesskaber handler om at have forståelse for egne og andres kulturelle baggrunde og traditioner. Læringsmiljøet skal bidrage til at udvikle børns forståelse af egne værdier og respekt for andres. Forældres kompetencer og vigtige viden om fx religiøse højtider og familiestrukturer eller de lege, bøger og film, børn er optagede af, bør være synlige i dagtilbuddet. Gennem ligeværdig dialog og samspil må alle forældre gives mulighed for at tage del i et gensidigt forpligtende samarbejde og være en del af dagtilbuddets hverdag og fællesskab.

(Bilag 6 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer)

Pædagogiske mål for læreplanstemaet Kultur, æstetik og fællesskab

Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet Kultur, æstetik og fællesskab skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år. De to pædagogiske mål er følgende:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

§ 13 i bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

Lederens ansvar

Ansvar for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan

Det er lederens ansvar, at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet, og at det pædagogiske arbejde med børns læring afspejler og udøves i overensstemmelse med den retning og de pædagogiske refleksioner, der fremgår af læreplanen.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for, at den pædagogiske læreplan udarbejdes, og at det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet tilrettelægges og udøves inden for rammerne af den pædagogiske læreplan.
- Lederen af dagtilbuddet er også ansvarlig for at offentliggøre den pædagogiske læreplan.

Dagtilbudslovens § 9, stk. 1

Hvad indebærer kravet?

Lederen af dagtilbuddet har det pædagogiske og administrative ansvar for dagtilbuddet, hvor lederen handler inden for kommunalbestyrelsens ansvar.

Lederen af dagtilbuddet har ansvaret for, at den pædagogiske læreplan udarbejdes. Lederen er ligeledes ansvarlig for, at det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet tilrettelægges og udøves inden for rammerne af den pædagogiske læreplan.

Det er således lederens ansvar at sikre, at læreplanen ikke bliver et stykke papir, der ligger i skuffen, men at det daglige pædagogiske arbejde med pædagogiske læringsmiljøer og børns læring gennem hele dagen afspejler og udøves i overensstemmelse med den retning og de pædagogiske

refleksioner, der fremgår af læreplanen. Det enkelte dagtilbuds pædagogiske læreplan skal fungere som et pejlemærke for det pædagogiske personale i udøvelsen af det daglige pædagogiske arbejde.

Lederen vil i forbindelse med udarbejdelse af den pædagogiske læreplan skulle sikre, at forældrebestyrelsen bliver inddraget i processen omkring udarbejdelse, evaluering af og opfølgning på den pædagogiske læreplan.

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at offentliggøre den pædagogiske læreplan. Den pædagogiske læreplan vil fx kunne offentliggøres på dagtilbuddets hjemmeside eller et andet sted, som er kendt af og let tilgængeligt for forældrene.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 9, stk. 1)

Etablering af en evalueringskultur i dagtilbuddet

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringskultur i dagtilbuddet. Hermed forstås, at det pædagogiske personale og ledelsen løbende forholder sig refleksivt til, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse.

HVAD SIGER LOVEN?

- Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringskultur i dagtilbuddet, som skal udvikle og kvalificere det pædagogiske læringsmiljø.
- Lederen er ansvarlig for, at arbejdet med den pædagogiske læreplan evalueres mindst hvert andet år med henblik på at udvikle arbejdet. Evalueringen skal tage udgangspunkt i de pædagogiske mål og herunder en vurdering af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
- Evalueringen skal offentliggøres.
- Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at sikre en løbende pædagogisk dokumentation af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Den pædagogiske dokumentation skal indgå i evalueringen.

Dagtilbudslovens § 9, stk. 2 og 3

Hvad indebærer kravet?

Med evalueringskultur i dagtilbuddet forstås, at lederen har ansvar for, at det pædagogiske personale og ledelsen løbende forholder sig refleksivt til, hvordan de pædagogiske læringsmiljøer understøtter børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Det kan fx ske, ved at praksis fastholdes gennem pædagogisk dokumentation, der danner grundlag for analyse af og systematisk refleksion over sammenhængen mellem læringsmiljøet og børnenes læring og trivsel og udvikling. Det kan give anledning til justeringer, så det pædagogiske læringsmiljø bedst muligt understøtter børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Kravet om etablering af en evalueringskultur i dagtilbuddet skal understøtte, at personalet udvikler en fagligt selvkritisk og reflekteret tilgang til tilrettelæggelse og evaluering af den pædagogiske praksis. Den faglige og selvkritiske tilgang skal bidrage til, at personalet får øje på deres praksis, tænker over den og ser mulighederne for at ændre praksis, hvis der er behov for det, hvilket i sidste ende skal udvikle og kvalificere den pædagogiske praksis.

Den enkelte leder er ansvarlig for sit arbejde over for kommunalbestyrelsen. Det er inden for rammerne af kommunalbestyrelsens fastsatte rammer og retningslinjer op til den enkelte leder af dagtilbuddet at beslutte, hvordan evalueringen konkret foregår og gennemføres.

En systematisk og udviklende evalueringskultur er central for den løbende udvikling af den pædagogiske praksis, og målet er bedre pædagogiske læringsmiljøer for børnene gennem en systematisk evalueringskultur og en meningsfuld og udviklende feedback til det pædagogiske personale.

Det er ikke hensigten, at det enkelte barn skal evalueres, idet fokus i evalueringen er sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse, herunder hvorvidt det pædagogiske læringsmiljø fører til den trivsel, læring, udvikling og dannelse hos børnene, der ønskes.

Fokus på børnegruppen og i relevante tilfælde det enkelte barn

Som led i at kunne evaluere sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet og børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse kan der fokuseres på elementer i det pædagogiske læringsmiljø. På den ene side fx, hvordan barnesynet, børneperspektivet og arbejdet med dannelse kommer til udtryk i det daglige pædagogiske arbejde, og på den anden side eksempelvis:

- Børnegruppens trivsel og læring
- Børn i udsatte positioners trivsel og læring
- Tosprogede børns trivsel og læring
- Det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Fokus på enkelte elementer kan bidrage til at kvalificere evalueringen af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Evalueringskulturen skal afspejle en balance mellem de ressourcer, der bruges på at dokumentere og evaluere på den ene side, og det udbytte, som det pædagogiske personale får på den anden side. En oplevelse af at producere meningsløs dokumentation og unyttige evalueringer bidrager negativt til fremtidig gennemførelse af dokumentations- og evalueringsaktiviteter.

Pædagogisk dokumentation

Lederen af dagtilbuddet er herudover ansvarlig for at sikre en løbende pædagogisk dokumentation af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel,

læring, udvikling og dannelse, hvor den pædagogiske dokumentation skal indgå i evalueringen. Lederen af dagtilbuddet har således ansvaret for, at der sker en løbende beskrivelse af børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse samt det pædagogiske læringsmiljø, som ligger til grund herfor.

Inden for rammerne af kommunalbestyrelsens ansvar og retningslinjer er det op til den enkelte leder at beslutte, hvilken pædagogisk dokumentation der ønskes anvendt og hvordan. Pædagogisk dokumentation vil kunne have mange forskellige former og kan fx bestå af en vifte af forskellige måder at beskrive børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse på. Det kan således være både praksisfortællinger, fotos, observationer, videooptagelser, screeninger, relationsskemaer, børneinterviews, tegninger mv. Den pædagogiske dokumentation vil skulle understøtte og kvalificere den efterfølgende faglige refleksion, som blandt andet skal ligge til grund for evalueringen.

Ved valg af dokumentation er det vigtigt at være klar på, hvad formålet er, og hvem målgruppen for dokumentationen er. Iagttagelser af børnefællesskabet kan fx anvendes til at skabe et overblik over mønstre i relationerne, mens observationer og dialog med konkrete børn kan anvendes til at komme tættere på, hvilke processer der foregår, og om de virker.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 9, stk. 2 og 3)

Hvad er nyt?

Med lovændringen skal dagtilbuddene fremover arbejde med sammenhængen mellem læringsmiljø på den ene side og børnenes læring på den anden side.

Det betyder blandt andet, at fokus for evalueringen skal være, hvad det pædagogiske læringsmiljø betyder for børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse, og om der er noget, der skal være anderledes i læringsmiljøet på baggrund af dette.

Mange dagtilbud har gjort dette i en årrække, mens det for andre er nyt.

Nyt er det desuden, at lederen af dagtilbuddet har ansvar for at etablere en evalueringskultur i dagtilbuddet. At etablere en evalueringskultur indebærer, at det pædagogiske personale og ledelsen i det løbende, daglige arbejde forholder sig reflektivt til, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Inddragelse af forældrebestyrelsen

Det er lederens ansvar, at forældrebestyrelsen i daginstitutionen eller for den kommunale dagpleje inddrages i arbejdet med den pædagogiske læreplan.

§

HVAD SIGER LOVEN?

- Forældrebestyrelsen i kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner skal inddrages i udarbejdelsen, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan samt i daginstitutionens arbejde med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud, mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole.
- Forældrebestyrelsen for den kommunale dagpleje skal inddrages i udarbejdelsen af, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan samt i dagplejens arbejde med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud og mellem dagtilbud.

Dagtilbudslovens § 15, stk. 1 og 2

Hvad indebærer kravet?

Det er lederens ansvar at sikre, at forældrebestyrelsen inddrages i udarbejdelsen af, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan.

Arbejdet i forældrebestyrelsen skal tilrettelægges lokalt og på en måde, så det giver mening i dagligdagen for både forældrebestyrelsen og det pædagogiske personale. Som led i dette arbejde vil forældrebestyrelsen skulle inddrages i, hvordan ressourcer i lokalsamfundet vil kunne bringes i spil med henblik på at skabe trygge og pædagogiske læringsmiljøer for børn i dagtilbud. Forældre, der sidder i forældrebestyrelsen, bor typisk i nærmiljøet, og de vil i kraft heraf kunne have viden om de forskellige tilbud og muligheder, der findes i lokalområdet. Forældrebestyrelsens viden om lokalområdet kan derfor være betydningsfuldt, når dagtilbuddet skal overveje, hvordan ressourcer i lokalsamfundet kan inddrages i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn.

Forældrebestyrelsen skal ligeledes inddrages i arbejdet med at skabe gode og sammenhængende overgange for børn fra hjem til dagtilbud, mellem tilbud og fra dagtilbud til fritidshjem og skole, idet der henvises til side 7 om formålsbestemmelsen for dagtilbud.

Kompetence

Den pædagogiske læreplan er et pædagogisk redskab, som understøtter det pædagogiske personales og ledelsens arbejde med at skabe trygge pædagogiske læringsmiljøer for børn.

Den konkrete udarbejdelse, evaluering og opfølgning på den pædagogiske læreplan foretages af ledelsen og personalet, hvor forældrebestyrelsen skal inddrages aktivt i drøftelsen af processen i relation til arbejdet med den pædagogiske læreplan, så forældrebestyrelsen vil få mulighed for at blive hørt og komme med input og forslag til arbejdet.

(Forarbejder til dagtilbudslovens § 15, stk. 1 og 2)

Sådan kan I arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan

Den styrkede pædagogiske læreplan følges af en række grundlæggende og tematiske materialer, som den pædagogiske leder kan vælge at bruge, når I dykker ned i praksis. I kan finde alle materialer og mere information på www.emu.dk/omraade/dagtilbud

GRUNDLÆGGENDE MATERIALER

Den styrkede pædagogiske læreplan giver indblik i, hvad loven siger om det fælles pædagogiske grundlag og de seks læreplanstemaer.

Redskab til selvevaluering er en ramme til systematisk at analysere jeres praksis inden for centrale områder i den styrkede pædagogiske læreplan.

Redskab til forankringsproces indeholder fem tilgange til, hvordan man kan arbejde med forandring og forankring af et stærkt pædagogisk læringsmiljø.

TEMATISKE MATERIALER

De tematiske materialer dykker ned i viden om et tema og giver inspiration til dialog og konkret handling. Nedenfor ser I de første to temaer. Der offentliggøres løbende nye temaer. I vælger selv, hvilke materialer I vil arbejde med, og i hvilken rækkefølge.

Tema om Evaluerende pædagogisk praksis

Kort om er en grundlæggende indføring i forskning og viden om temaet.

Plakaten kan I hænge op og bruge som udgangspunkt for samtale.

Dialogkort giver jer spørgsmål til refleksion.

Tema om Samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø

Kort om

Film

I dybden med giver jer dybere indsigt i forskningen bag temaet.

Dialogkort

Inspiration til forløb er jeres guide til et forløb, hvor I arbejder med temaet.

Bilag

Bilag 1.

Uddrag af dagtilbudsloven

Nedenfor findes relevante bestemmelser i dagtilbudsloven i forhold til arbejdet med børns læring i dagtilbud. Hele dagtilbudsloven samt bekendtgørelsen om pædagogiske læringsmål og indholdsbeskrivelser af seks læreplans-temaer findes på www.retsinformation.dk.

§ 7. Formålsbestemmelse for dagtilbuddene

§ 7. Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv.

Stk. 2. Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det enkelte barns trivsel, læring, udvikling og dannelse samt bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst.

Stk. 3. Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring.

Stk. 4. Dagtilbud skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for og oplevelse med demokrati. Dagtilbud skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund.

Stk. 5. Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene sikre børn en god overgang fra hjem til dagtilbud. Dagtilbud skal endvidere i samarbejde med forældre og skole sikre børn en god sammenhængende overgang mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole ved at udvikle og understøtte deres grundlæggende kompetencer og lysten til at lære.

§ 8. Den pædagogiske læreplan i dagtilbud

§ 8. Der skal i alle dagtilbud udarbejdes en skriftlig pædagogisk læreplan for hele børnegruppen i alderen 0-2 år samt børnegruppen i alderen 3 år og frem til skolestart. Hvis det enkelte dagtilbud har organiseret børnene i andre aldersgrupper, udarbejdes den pædagogiske læreplan på baggrund af denne organisering. I aldersintegrerede daginstitutioner kan der udarbejdes en pædagogisk læreplan

under hensyn til aldersgrupper. I daginstitutioner med flere enheder skal den pædagogiske læreplan udarbejdes, så der tages højde for børnegruppernes sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger i de enkelte enheder, jf. stk. 3.

Stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et pædagogisk grundlag, jf. stk. 3 og 4, seks læreplanstemaer, jf. stk. 4 og 9, samt mål for sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns læring, jf. stk. 9.

Stk. 3. Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det enkelte dagtilbud hele dagen etablerer et pædagogisk læringsmiljø, der med leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter samt daglige rutiner giver børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes. Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børnegruppens sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger.

Stk. 4. Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring, herunder nysgerrighed, gå-på-mod, selvværd og bevægelse, inden for og på tværs af følgende temaer:

1. Alsidig personlig udvikling.
2. Social udvikling.
3. Kommunikation og sprog.
4. Krop, sanser og bevægelse.
5. Natur, udeliv og science.
6. Kultur, æstetik og fællesskab.

Stk. 5. Det skal endvidere fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så deres trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes.

Stk. 6. Det skal desuden fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring, hvordan dagtilbuddet inddrager lokal-samfundet i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn, samt hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen.

Stk. 7. Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal integreres i det pædagogiske arbejde med etablering af pædagogiske læringsmiljøer. Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal inddrages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed.

Stk. 8. Den pædagogiske læreplan udgør rammen for det pædagogiske arbejde. Kommunalbestyrelsen skal sikre, at dagtilbuddene i relation til den pædagogiske opgave ledes alene med udgangspunkt i den pædagogiske læreplan og i overensstemmelse med den pædagogiske læreplans børnesyn og brede læringsforståelse, jf. stk. 3 og 4.

Stk. 9. Børne- og socialministeren fastsætter nærmere regler om pædagogiske mål for, hvad det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal understøtte i forhold til børns læring, samt om indholdet i de enkelte læreplans-temaer, jf. stk. 4.

§ 9. Lederen af dagtilbuddets opgaver

§ 9. Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for, at den pædagogiske læreplan udarbejdes, og for at sikre, at det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet tilrettelægges og udøves inden for rammerne heraf. Lederen af dagtilbuddet er endvidere ansvarlig for at offentliggøre den pædagogiske læreplan.

Stk. 2. Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringskultur i dagtilbuddet, som skal udvikle og kvalificere det pædagogiske læringsmiljø. Lederen er ansvarlig for, at arbejdet med den pædagogiske læreplan evalueres mindst hvert andet år med henblik på at udvikle arbejdet. Evalueringen skal tage udgangspunkt i de pædagogiske mål, som er fastsat i medfør af § 8, stk. 9, herunder en vurdering af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Evalueringen skal offentliggøres.

Stk. 3. Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at sikre en løbende pædagogisk dokumentation af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Den pædagogiske dokumentation skal indgå i evalueringen efter stk. 2, 2. pkt.

§ 15. Forældrebestyrelsens opgaver

§ 15. Forældrebestyrelsen i en daginstitution skal fastsætte principper for daginstitutionens arbejde, samarbejdet mellem dagtilbud og hjem og for anvendelsen af en budgetramme for daginstitutionen inden for de rammer og eventuelle prioriterede indsatser, som kommunalbestyrelsen har fastsat. Forældrebestyrelsen i kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner efter § 19, stk. 2-4, kan beslutte at fravælge et sundt frokostmåltid efter § 16 a, stk. 1, jf. dog § 16 b, stk. 2, 4 og 8. Forældrebestyrelsen i kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner efter § 19, stk. 2-4, skal inddrages i udarbejdelsen, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan, jf. §§ 8 og 9, samt i daginstitutionens arbejde med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud, mellem dagtilbud og fra dagtilbud til fritidstilbud og skole, jf. § 7, stk. 5.

Stk. 2. Forældrebestyrelsen for den kommunale dagpleje skal fastsætte principper for dagplejens arbejde, for samarbejdet mellem dagtilbud og hjem og for anvendelsen af en budgetramme for dagplejen inden for de mål og rammer, som kommunalbestyrelsen har fastsat. Forældrebestyrelsen for den kommunale dagpleje skal inddrages i udarbejdelsen, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan, jf. §§ 8 og 9, samt i dagplejens arbejde med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud og mellem dagtilbud, jf. § 7, stk. 5.

Stk. 3. Forældrebestyrelsen varetager sine opgaver inden for de mål og rammer, som kommunalbestyrelsen har fastsat. I selvejende og udliciterede daginstitutioner varetager forældrebestyrelsen endvidere sine opgaver inden for det formål og idegrundlag, der er fastsat i vedtægten, jf. § 16, stk. 2 og 3.

Stk. 4. Forældrebestyrelsen har indstillingsret og ret til at deltage ved ansættelsen af lederen i kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner og i den kommunale dagpleje.

Stk. 5. Forældrebestyrelsen har indstillingsret ved ansættelsen af personale i kommunale, selvejende og udliciterede daginstitutioner og i den kommunale dagpleje.

Bilag 2.

Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer

I medfør af § 8, stk. 9, i lov om dag-, fritids- og klubtilbud mv. til børn og unge (dagtilbudsloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 748 af 20. juni 2016, som ændret ved lov nr. 554 af 29. maj 2018, fastsættes:

Børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i dagtilbud

§ 1. Den pædagogiske læreplan, jf. dagtilbudslovens § 8, udgør rammen for dagtilbuddets arbejde med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Stk. 2. Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag. Det fælles pædagogiske grundlag består blandt andet af elementer som barnesyn, dannelse, leg, en bred læringsforståelse, børnefællesskaber m.v., jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 2, og skal kendetegne det pædagogiske læringsmiljø, barnet møder dagen igennem i dagtilbuddet.

Stk. 3. Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges inden for og på tværs af seks pædagogiske læreplanstemaer, jf. §§ 3, 5, 7, 9, 11 og 13, hvor hvert tema er nærmere beskrevet i et bilag. De seks læreplanstemaer indeholder en række overordnede elementer, jf. bilag, som børn i dagtilbud skal møde i det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet. Det besluttet lokalt, hvordan de overordnede elementer konkret omsættes organisatorisk og pædagogisk i det pædagogiske læringsmiljø i hverdagen.

Stk. 4. Det pædagogiske læringsmiljø skal ligeledes tilrettelægges inden for to pædagogiske mål for hvert læreplanstema, hvor de pædagogiske mål beskriver sammenhængen mellem læringsmiljøet og børnenes læring, jf. §§ 3, 5, 7, 9, 11 og 13.

Stk. 5. Det pædagogiske læringsmiljø skal inddrage hensynet til børnenes alder, forskellige forudsætninger og børnegruppens sammensætning.

Læreplanstema nr. 1:

Alsidig personlig udvikling

§ 2. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns alsidige personlige udvikling, jf. bilag 1.

§ 3. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet alsidig personlig udvikling skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 1, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn, social og kulturel baggrund.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

Læreplanstema nr. 2: Social udvikling

§ 4. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns sociale udvikling, jf. bilag 2.

§ 5. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet social udvikling skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 2, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

Læreplanstema nr. 3:

Kommunikation og sprog

§ 6. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns kommunikation og sprog, jf. bilag 3.

§ 7. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet kommunikation og sprog skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 3, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Læreplanstema nr. 4:

Krop, sanser og bevægelse

§ 8. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring i relation til krop, sanser og bevægelse, jf. bilag 4.

§ 9. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet krop, sanser og bevægelse skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 4, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

Læreplanstema nr. 5:

Natur, udeliv og science

§ 10. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring inden for natur, udeliv og science, jf. bilag 5.

§ 11. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet natur, udeliv og science skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 5, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbindelse med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

Læreplanstema nr. 6:

Kultur, æstetik og fællesskab

§ 12. Det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet skal, jf. dagtilbudslovens § 8, stk. 4, understøtte børns læring inden for kultur, æstetik og fællesskab, jf. bilag 6.

§ 13. Det pædagogiske arbejde med læreplanstemaet kultur, æstetik og fællesskab skal tage udgangspunkt i beskrivelsen af temaet, jf. bilag 6, og to pædagogiske mål målrettet børn i aldersgruppen 0-5 år, som er følgende:

- 1) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
- 2) Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

Ikrafttræden

§ 14. Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. juli 2018.

Baggrunden for ny lovgivningsmæssig ramme for den pædagogiske læreplan i dagtilbud

Kort fortalt

Mastergruppen for en styrket pædagogisk læreplan

Den tidligere minister for børneområdet nedsatte primo 2016 en mastergruppe for en styrket pædagogisk læreplan. Mastergruppen bestod af blandt andre repræsentanter fra KL, Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund (BUPL), BUPL's lederforening, Børne- og Kulturchefforeningen (BKF), FOA, Daginstitutionernes Landsforening (DLO) og Forældrenes Landsorganisation (FOLA). Mastergruppen arbejdede fra februar-maj 2016 med at beskrive en master for en styrket pædagogisk læreplan. Masteren beskrev blandt andet et fælles pædagogisk grundlag, som omfatter en række centrale begreber som eksempelvis dannelse, leg, det gode børneliv, børnefællesskaber og læringsmiljøer i dagtilbud, som er kendetegnende for den måde, der arbejdes med børns trivsel og læring på i dagtilbud i Danmark.

Seks arbejdsgrupper

Med udgangspunkt i oplægget fra mastergruppen arbejdede seks arbejdsgrupper – svarende til de seks læreplans-temaer – fra juni-oktober 2016 med at udfolde og kvalificere læreplanstemaerne og formulere brede pædagogiske mål.

Åben postkasse for alle, der arbejder med børn i dagtilbud

I foråret 2016 introducerede ministeriet en åben postkasse, hvor alle med interesse for dagtilbudsområdet blev inviteret til at komme med input til en ny, styrket pædagogisk læreplan. Input fra postkassen blev drøftet i de seks arbejdsgrupper.

Regionale dialogmøder

Omkring 800 praktikere fra dagtilbudsområdet deltog i september 2016 i to regionale dialogdage. I forbindelse med dialogdagene blev indholdet i masteren og resultatet af arbejdet i arbejdsgrupperne præsenteret, og derudover blev praktikere inviteret til at drøfte og komme med input i forhold til indhold og realisering af den pædagogiske læreplan.

Dagtilbudsaftalen

Regeringen indgik 9. juni 2017 aftalen *Stærke dagtilbud – alle børn skal med i fællesskabet* med Dansk Folkeparti, Socialdemokratiet, Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti.

Aftalen sætter blandt andet fokus på:

- At øge kvaliteten i dagtilbud, så alle børn trives og lærer – gennem en styrket pædagogisk læreplan, meningsfuld og mindre dokumentation, en styrket indsats for børn i udsatte positioner og bedre overgang i børnenes liv.
- Faglighed og tydelig ledelse. Det pædagogiske personale og lederne skal støttes i de forandringer, der følger med den styrkede pædagogiske læreplan, gennem viden og materialer samt et kompetenceløft af dagplejere, ledere og faglige fyrtårne.

Ny lovgivning

Den politiske aftale om at øge kvaliteten i dagtilbud gennem en styrket pædagogisk læreplan forudsatte en ændring af dagtilbudsloven.

Folketinget vedtog således i maj 2018 en ændring af dagtilbudsloven, som betyder en ny lovgivningsmæssig ramme for den pædagogiske læreplan. Loven træder i kraft den 1. juli 2018, hvor det er forudsat, at arbejdet med den styrkede pædagogiske læreplan igangsættes ved lovens ikrafttræden, hvorefter den nye lovgivningsmæssige ramme for den pædagogiske læreplan skal være implementeret i alle dagtilbud senest to år efter lovens ikrafttræden.

**Den styrkede pædagogiske læreplan,
Rammer og indhold**

© 2018, Børne- og Socialministeriet

Citat med kildeangivelse er tilladt

Design: BGRAPHIC og
Danmarks Evalueringsinstitut
Foto: Kamilla Bryndum

Publikationen kan downloades på:
www.emu.dk/omraade/dagtilbud

ISBN (www): 978-87-7182-164-2

ISBN (tryk): 978-87-7182-165-9

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold

Publikationen beskriver rammer for og indhold i den pædagogiske læreplan for dagtilbud, som det er beskrevet i bl.a. lov og bekendtgørelse.

Publikationen danner bl.a. grundlag for en række materialer, der understøtter dagtilbuddenes arbejde med at realisere den styrkede pædagogiske læreplan.

Find alle materialerne og få mere information på:

www.emu.dk/omraade/dagtilbud